

ИГНАТИЈЕ МАРКОВИЋ

Манастир Жежевица

АРХИМАНДРИТ НИЋИФОР ДУЧИЋ, ЈАВОРСКИ ЈУНАК И АДМИНИСТРАТОР ЕПАРХИЈЕ ЖИЧКЕ

Апстракт: *Животоном архимандрита Нићифора Дучића, академика, историчара, јаворског јунака, администратора епархије Жичке, од његовог рођења 1832. године у селу Лугу код Требиња у Херцеговини, монашења у манастиру Дужи, учења у Београдској богословији, преко отварања духовних школа у манастирима Дужи и Жићомислићу, почетка књижевног рада, учешћа у херцеговачком устанку, преласка у Црну Гору, отварања Богословије на Цетињу и других школа, обављању дипломатских мисија и доласка у Србију 1868. године, командовања добровољцима и војевању у српско-турском рату 1876–1878. године на Јавору, издавања својих књижевних радова, обављања разних одговорних дужности од интереса за Цркву и државу, до упокојења у Београду 1900. године, приказан је уз помоћ архивске грађе Архива Српске академије наука и уметности и рукописног одељења Народне библиотеке Србије и бројних историјских извора. Текст је поткрепљен сећањима његових савременика и пријатеља генерала Јована Мишковића, Тадије Смичић-Класа, Љубомира Јовановића и других.*

Кључне речи: *манастир Дужи, Дубровник, проша дубровачки Ђорђе Николајевић, Богословија у Београду, Серафим Перовић, митрополит Михаило Јовановић, Вук Караџић, Михаило Обреновић, Српско учено друштво, Јован Мишковић, Стеван Тодоровић, манастир Хиландар, епископ жички Сава Дечанац*

Знаменити и славни монах и јеромонах манастира Дужи и архимандрит манастира светога Петра на Цетињу, учени Нићифор Дучић, родио се 21. новембра 1832. године, у маленом и кршовитом селу Лугу¹ код Требиња (недалеко од манастира Тврдоша, који је у то време и све до 1926. године био у рушевинама), од оца Јевта и матере Саре, као изданак старе породице Дучића, која је пореклом из Гацка, а из које су и славни кнезови и војсковође Владиславићи. Никола, како му беше крштено име, имао је браћу Димитрија (+1870. године, умро као младић, није се женио) и Васа (+1902. године; његов унук Војислав Дучић данас живи у Београду и он је последњи мушки потомак ових Дучића) и сестре Симану (удата у Главској за Кнежевића, ништа мањи јунак од брата Нићифора), Стану (удату за свештеника Одавића у Лугу) и Милицу (удату Паликућа, која је сахрањена на гробљу у Мостаћима; недалеко од њеног гроба је и гробни белег мајке Саре Дучић, која је по сведочанству самог Нићифора за време устанка 1875. године као старица од 85. година жива бачена на ломачу од стране Турака – мајци Сари споменик је подигао син Нићифор; отац Јевто сахрањен је у Лугу поред сеоске цркве коју је зидао). Сиромашни херцеговачки крш, дедовина светога Саве, епархија на којој је неколико векова пре столовао свети Василије Тврдошки и Острошки Чудотворац, његово малено село, дом његових честитих родитеља понудили су му највећу науку, даровали су га највећим, неузимљивим и незаменљивим

УДК: 271.222(497.11)-726.25:929
Дучић н. (093)
ID: 173163532

¹ „Република Дубровачка овласти своје поклисаре 1430. г. Бенедикта Мар. Гундулића код Сандаља и Михова Ристића код краља босанског, да раде да Требиње и Луг уступе Дубровнику. Навалице је република жељела, да добије Луг.

Да би лакше успјела, препоручи поклисару код краља босанског, који није знао какав је Луг; да му каже да мјесто не вриједи много; и да су становници опаки” (Словинац бр. 4, ст. 59, 1879. г.).

„Луг је поред ријеке Требишњице питомо и лијепо мјесто; гдје расту маслине и друго јужно воће. Од Требиња је на сјеверозапад 12, а од Дубровника 2 сата далеко.

У Лугу је у српском гробљу (гдје је и старо римско) сазидао лијепу црквицу, као задужбину, 1845. г. Јефто Дучић, отац архимандрита Нићифора Дучића, а брат архимандрита Јевстатија Дучића, код које је и сахрањен у своју гробницу 1874. г.

Матер су архимандритову Турци турили живу на ватру у Лугу у почетку херцеговачке буне 1875. г...” (Словинац бр. 14/1881, Дубровник, 276–277, текст пише М. Б. Животописне црте. Архимандрит Нићифор Дучић).

богатством – вером у Бога, коју је мали Никола пригрлио, у срце сместио. Земаљског мира у његовој Херцеговини није било још много пре његовог рођења, али мали Никола у свом дому и у својој цркви осетио је мир и постао опчињен Христовом слободом. Историју његовог народа испричале су му гусле.

Николи омиле монашки живот те он, још као дечачић, оде код свога такође знаменитог стрица, игумана Јевстатија Дучића, у манастир Дужи, да се учи књизи, тј. да се подвигом припрема за монашки живот. У Дужима се замонаши врло млад, са седамнаест година, на апостола Луку 1849. године и доби име Нићифор.

ОСНОВНО БОГОСЛОВСКО ШКОЛОВАЊЕ

Пошто му је жеља била да се усавршава у богословским наукама, са благословом и на препоруку игумана најпре се школује у Дубровнику код проте Ђорђа Николајевића, будућег митрополита дабробосанског. Пошто је и ову школу успешно завршио, он заједно са јеромонахом Серафимом Перовићем одлази даље у Београд у Богословију. Игуман манастира Дужи Јевстатије, архимандрит Јоаникије Памучина и дубровачки прота Ђорђе Николајевић шаљу га у Београд, опет са Серафимом Перовићем – такође душским калуђером и јеромонахом и будућим митрополитом херцеговачким (1889–1903); са њима су и Саватије Делић, Петар Србић... Архимандрит Јоаникије препоручује их писмом Друштву српске словесности и тражи „колико је могуће више научите их у вашем Сјеменишту (= Богословији) да би се што више изобразили, будући да су они амо (= у Херцеговини) били најпоштени младићи; па пошто сврше науке, вратите их амо за просвету у своје Отечество, Ви ћете зато имати од овог народа велику благодарност”².

„Код природне даровитости и јаке воље к науци морали су му успјеси свуда бити веома одлични, па су и били.”³ У Богословији Нићифору и Серафиму признају раније школовање у Дужима и код проте Ђорђа Николајевића у Дубровнику, па ће у Београду боравити само две године, тако су већ 1856. године завршили Богословију (Нићифор је школован као државни питомац).

Вредно је напоменути да су Нићифор Дучић и Серафим Перовић први херцеговачки калуђери школовани ван манастира, у неком богословском заводу.

Пошто су завршили Богословију пут за Мостар водио је преко Аустрије – кроз Беч и Трст, па бродом до Дубровника, а онда даље из Дубровника у Мостар и то све због тадашње окупације Босне и Херцеговине. Није се смело сазнати да су две године били у Богословији у Београду. Овај пут, поготово кроз Беч, биће врло значајан за даљи живот и рад Нићифора Дучића – јер су у Бечу боравили код Вука Карацића. Будући дирнут овим сусретом, Нићифор Дучић, одмах по доласку у свој манастир Дужи писмом благодари Вуку на гостопримству (тако ће отпочети дугогодишња преписка). На Вуково тражење он шаље имена срезова округа Требињског као и један рукописни минеј на дар. Обавештава га да су у манастиру Дужи имали читав круг богослужбених књига које је на дар послао из Русије благородни гроф Сава Владиславић, родом Херцеговац; како су те књиге старе – а сваки дан се иде по три пута у цркву и по уставу црквеном се тачно завршавају сва правила – књиге су се подерале и у манастиру се и по више дана остаје без правила црквеног. Они нове књиге не могу купити и због дугова – гради се нова манастирска црква (продужује се и проширује) јер је ранија била малена. Пошто не знају начина како би набавили потребне књиге, а будући да Вук добро познаје руског проту Рајевског у Бечу, моли га да проти каже за ову њихову потребу у црквеним књигама и одјејанијима и тиме учини овој светој

² Архимандрит Јоаникије Памучина из Мостара 1854. године Друштву српске словесности у Београду, (Архив САНУ, ДСС 1855/9)

³ *Словинац*, бр. 14/1881, 276.

цркви велику доброту а себи вечни спомен. Нићифор жали што нису приликом свог недавног боравка у Бечу имали среће видети и упознати проту Рајевског, иако су имали жељу. Пренесећи Вуку поздраве игумана са свом братијом и од свога друга Серафима, Нићифор тражи, ако би какве год нове књиге издавао, да га пренумерише а објављене књиге да му пошаље.⁴

С набавком књига за манастир није ишло лако, па ће касније у писму Нићифор поново упитати Вука: шта ће учинити благодарније од књига светој обитељи у Дужима и другим потребитим црквама? Онда му набраја да су најпотребнији – осмогласници и минеји за август и октобар и ирмологион и служебник; из постојећих књига се не може читати, а и све друге књиге су подеране и оронуте. Само неке цркве имају Нови завет и служебник који се преносе за службу у оне цркве које их немају. Напомиње да ће приложене књиге послати тамо где су најпотребније. Писмо завршава обавештењем да по сеоским црквама нема српских рукописних књига – има их само по манастирима – али им је неко рекао да их не дају па није могао да узме ни једну; код свог зета, попа Одавића, нашао је две рукописне књиге за размену, а једну прилаже манастирско началство његово – и он ће их послати. На пролеће би, ако Бог да, предузео пут по неким деловима Херцеговине и постараће се да сакупи коју српску књигу.⁵ Сва његова пошта и преписка са Вуком (у Архиви САНУ сачувано под бр. 8262 укупно 6 писама писаних 1856–1860. године) иде преко Јове Лаиновића у Дубровнику, преко кога ће касније приспети и књиге, 39 комада. У марту 1857. године примио је Вукову књигу *Примјери Српско-словенскога језика*, а у августу је Вуку преко часнога Вуколе Поповића у Рисну послао 5 рукописаних и печатаних књига.⁶

У Богословији је посебан утисак на Нићифора оставио тадашњи јеромонах Михаило, предавач догматике и омилитике и ускоро епископ шабачки (1854–1859. г.) и митрополит Србије (1859–1881. и 1889–1898. г.) и велики и славни јерарх Цркве Христове. Говорећи о митрополиту Михаилу, он ће касније закључити: „Српска Црква послѣ Светога Саве није имала просвећенијега, достојнијега, ни заслужнијега архипастира”, или „Ко није слушао његова предавања у Богословији, не може потпуно појмити дубину његовога догматичкога знања и висину његова црквена бесједништва.”⁸

ПОЧЕТНИ КОРАЦИ У РАДУ НА ШКОЛСТВУ

По благослову митрополита Григорија, Нићифор је са својим школским другом Серафимом основао у манастиру Дужи школу⁹ „за ђаке Манастирске строга кова и за младеж из Требиња и околине”. Тако ће отпочети његов рад на отварању школа који ће се наставити за време његовог боравка на Цетињу и у Београду, истаћи ћемо оснивање Богословије на Цетињу и рад на реформи Београдске богословије. Просвета му беше омилела, али будући да његов народ није био ослобођен, радио је и на припреми устанка против Турака. Највероватније је да су он и Серафим напустили школу у манастиру Дужи¹⁰ пошто су добили позив Сарајевске црквене општине да тамо буду учитељи (постоји податак да је Нићифора 1857. године Сарајевска општина предлагала за митрополита сарајевског и да се он тамо захвалио, као што ће и касније чинити када је владичанство било у питању!). У Сарајево нису стигли јер их задржаше у Мостару да би у манастиру Житомислићу основали духовну школу (Нићифор је пре тога учествовао и у отварању школе за свештенике у манастиру Тавни). Ова школа је прва богословија у Херцеговини, а сматра се да је она претеча и Рељевске богословије.

⁴ Нићифор – Вуку 21. септембра 1856, Архив САНУ 8262/1.

⁵ Нићифор – Вуку манастир Дужи 15. јануара 1857. године, Архив САНУ 8262/2.

⁶ Дучић – Вуку манастир Дужи, 7. септембра 1857. године, Архив САНУ 8262/3.

⁷ Књижевни радови архимандрита Нићифора Дучића, књига V, Београд 1898, 317.

⁸ Некролог. Автокефални архиепископ београдски и митрополит Краљевине Србије Михаило (1826–1898), 6.

⁹ О намерама за оснивање школе пише јеромонах Нићифор Дучић проти дубровачком Ђорђу Николајевићу 10. септембра 1858. године, Архив САНУ ИБр. 2822.

¹⁰ Школа у Манастиру Дужи наставила је да ради бар до 1866. године, пошто се имена њених ђака налазе међу претплатницима „Српско-Далматинског Магазина”.



Архимандрит Нићифор Дучић,
А. Соргато, Венеција, око 1874,
вл. Војислав Дучић, Београд

Двогодишња духовна школа у манастиру Житомислићу на Неретви отворена је 15. октобра 1858. године уз помоћ Србије и Русије, из Србије су стизале књиге на дар а из Русије новац а све то је сам Нићифор Дучић успео да обезбеди приликом једне посете Русији. Серафим је био постављен за игумана манастира а Нићифор за управника школе. У Житомислићу су тада били и јеромонах Прокопије Чокорило и архимандрит Јоаникије Памучина, вредни богословски писци. (Читајући неке њихове радове, као и многих наших калуђера и епископа тога доба, рецимо Герасима Петрановића, примећујемо колико су они били људи обдарени народном мудрошћу и украшени побожношћу, добро познавали историју и живот свога народа у своме времену и нису презали ни бежали да се томе народу нађу као вође у најтежим и најсмутнијим временима да не би народ оставши без свога вође, а ухваћен у мреже смутне отишао од своје Цркве и изгубио душу своју. Тако су ти људи, уз Божију помоћ, сачували српски народ од унијаћења или исламизације.)

ПОЧЕТАК КЊИЖЕВНОГА РАДА

На тражење Александра Гиљфердинга, иначе конзула велике Руске царевине у Сарајеву, Нићифор у Житомислићу пише свој први књижевни рад *Монографију Тврдоша (Требиње) и Дужи*, који је, по жељи А. Гиљфердинга¹¹, објавио у Петрограду (заједно са радом *Покушај сѣајиисѣичког ојиса Требињског, Пријејољског, Пљеваљског и Невесињског округа*)¹². Нићифор ће наставити свој књижевни рад, па убрзо почиње да објављује у Задру, у *Српско-далматинском маџазину*, који је покренуо Божидар Петрановић (рођени брат епископа бококоторског Герасима Петрановића), а који су уређивали прота Ђорђе Николајевић и архимандрит Герасим Петрановић. О *Маџазину* ће 1870. године Нићифор у *Младој Србадији* записати: „Смијем слободно рећи да је овај часопис, послјије Вуковијех књига, најмилији нашем народу барем у Далмацији, Дубровнику, Боци, Црној Гори, Херцеговини и Босни” и да је он „покрај Вуковијех књига прокрчио пут и отворио народу вољу за читање књига у тијем областима”; он је „у Херцеговини, да не рекнем: прва, али, јамачно, најприступачнија српска књига, коју са слашћу читају и калуђери, и попови, и трговци, и занатлије, и ђаци” а „до 1848. године, изузимајући Вукове књиге и овај ’Маџазин’, ријетко се могла видјети српска књига у Херцеговини! – Мени су, по срећном удесу, најприје дошле до руку: Вукове народне пјесме, Качићеве и Српско-далматински маџазин”. Нићифор се добро сећа да су му људи говорили у оно време када је прве школе учио: „Тако ти среће, ђаче, набави ми таку једну књигу из Србије или из Русије, нека ми се нађе у кући за ђецу, а даћу ти за њу колико сам рекнеш”. „И заиста”, сведочи нам Дучић „свака кућа у Херцеговини, у којој ма ко зна читати, има или Вукову макар једну књигу или Српско-далматински маџазин.”¹³

¹¹ О односима јеромонаха Нићифора Дучића и Гиљфердинга у књизи: Ибрахим Тепић, *Босна и Херцеговина у руским изворима 1856–1878*, Сарајево 1988, 29.

¹² *Руская беседа* 1859.

¹³ Књижевни радови архимандрита Нићифора Дучића, књига I, Београд 1891, 194–196.

ПРВИ У ЗБОРУ И У БОЈУ – ВОЈВОДА У ХЕРЦЕГОВАЧКОМ УСТАНКУ

Будући да га је нарав постојано вукла к војничком животу, а потврдиће то и његово учешће у будућим ратовима за народно ослобођење (у Херцеговини 1861, у Црној Гори 1862. и у Србији 1876–1878. године), Нићифор се већ 1860. године враћа у манастир свога пострига, манастир Дужи, где ће заједно са војводом Луком Вукаловићем, како сам каже, радити на припреми једног великог народног покрета против Турака. Благодарни народни песник у песми је опевао његово јунаштво, да би оставио другима о њему спомен.

„Дучић (је) вазда био међ првима и у збору и у боју”¹⁴ а „његово убојно оружје бијаше увијек свијетло, исто као и оружје му књижевно”¹⁵, – сведочиће о њему савременици. Готово да није било свештеника или калуђера у српској Херцеговини који није активно учествовао у устанку, држећи се најсветлијих примера чојства и јунаштва. И ми га видимо као „часног и честитог Светосавског Херцеговца, борца за свестрану слободу и душе и тела, и ума и срца свога поробљеног народа, који се тек почео ослобађати, а како видимо и до данас још остао неослобођен. Нићифор Дучић је волео и изучавао, проучавао и поучавао свој Српски род, а изучавао је и волео и Русију и Европу, без комплекса инфериорности ни супериорности, једноставно српски и православно просто”, као сакупљача „драгоценог културног и духовног наслеђа из Светосавске Херцеговине и осталих Српских Земаља, које је Нићифор Дучић сабирао и записивао у предасима између борбе и молитве, на брдовитом Балкану, у једној земљи сељака, али чојака и јунака, духовно-моралних дивова, упркос ономе што поједине евроулизице данас пишу и кевћу о Србима и српском карактеру и памети. Нека их, нека одрађују свој задати, добро плаћени посао. А ми ћемо радити свој посао – саборно, народно и Божије дело” завапивши: „Боже дај – бољих људи од нас, и бољих дана од наших”¹⁶.

Због бриткога пера запало га је писање молби и меморандума представницима великих сила и чланака по новинама, па се трудио да живо представи неослободено стање хришћана под турском влашћу.

Кад време устанку дође, оде у Бањане и ту се састане са Луком Вукаловићем, Бачевићем и осталим главарима. У Требињској нахији устанак букну почетком октобра 1861. г., па се убрзо рашири од Јадранскога мора до Таре и дуж аустријске границе до Клека и Габеле. За устанак пре његовог почетка сазнали су и кнез у Београду и кнез на Цетињу. После два боја с Турцима у Површи, близу Дужи, Вукаловић се врати на Зупце а Дучић оста са устаницима на позицијама близу Требиња. „У њега је био познати Ерцеговац Мићо Љубибратић, такође млад и одушевљен, и у Дубровнику образован човјек, који је Дучићу био десна рука, и кога је овај остављао на мјесто себе у војсци, кад год би одлазио на поглаварски састанак у Зупцима и у Бањанима.”¹⁷

Нићифору би, најпре поверена команда над једним делом устаника који су имали да од турских напада бране манастир Дужи, у коме су одржавани важни састанци устаничких старешина.

Турци су на херцеговачком ратишту имали 30 батаљона редовне војске под командом својих најчувенијих војсковођа, Омер и Дервиш паше, али уплашени и притиснути устанком позваше 1861. г. устаничке главаре на договор обећавајући народу још нека права поред оних које је Порта већ објавила. Европска дипломатија се такође бојала ширења устанка, па је пожурила да посредује између Порте и устаника саставивши међународну комисију у Мостару. Комисија је позвала устаничке главаре да пошаљу у Мостар једног или два посланика ради обавештења и преговора, па главари одабраше архимандрита Нићифора Дучића. Он формулиса питања и права која траже од Порте уз јемство великих сила, али се, наравно, ништа на крају не одлучи. Одбијањем Дучићевих предлога Омер-паша је имао намеру да међу главарима устаничким, а онда и међу устаницима посеје семе раздора – настојећи да добије Дучића најласкавијим обећањима. Иако преговори добро пођоше, јер је европска комисија била наклоњена Херцеговцима, нарочито руски комесар Безобразов, устанак се не заврши. У устанак се умеша Црна Гора, те се преговори прекину а ратовање продужи. Омер и Дервиш паша покренуше тада сву редовну војску на



Архимандрит Нићифор Дучић, Sebastianutti, Trieste, око 1880. године, вл. Војислав Дучић Београд

¹⁴ Архимандрит Нићифор Дучић српски књижевник, *Нова Искра*, Београд, 20–21/1899, 325.

¹⁵ Архимандрит Нићифор Дучић. Читуља. *Источник*, духовни лист за црквено-просвјетне потребе српско-православног свештенства и народа у Босни и Херцеговини, Сарајево, 5/1900, 79.

¹⁶ Епископ Атанасије (Јевтић), Предговор уз другу књигу преиздатих радова архимандрита Нићифора Дучића, Друштво за очување баштине, Гацко 2003, 3.

¹⁷ *Словинац*, Дубровник, бр. 14/1881, 277.

устанике у три правца: на Бањане, Пиву и манастир Дужи, а књаз Никола пошаље испод руке оружаних чета у помоћ.¹⁸

Године 1862. Турска објави рат Црној Гори, па Нићифор као командант херцеговачки прелази у Црну Гору и храбро се бори уз војводу Петра С. Вукотића, најпре по Дузи, Бањанима и око Никшића; кад турска војска под командом мушира Дервиш-паше, после дугих и крвавих бојева, продре из Никшића у Бјелопавлиће на Петров дан 1862. године и сједини се с турском војском са арбанашке стране под командом мушира Абзи-паше, Нићифор се борио раме уз раме с црногорским јунацима до краја рата.¹⁹ Кнез Никола га је одликовао медаљом за храброст, веру и слободу, па медаљом за јунаштво, граховском медаљом. Ове медаље нису биле једина одличја која је добио; још док је био у Херцеговини, 1861. г. руски цар Александар обдарио га је златним напрсним крстом с круном. У Црној Гори добио је и крст Свете Ане III реда 1865. г. И касније ће га многи одликовати, уважавати, почаствовати.²⁰

¹⁸ О устанку у Херцеговини види: Душан Берић, *Устаници у Херцеговини 1852–1862*, Нови Сад – Београд 1994; *Југословени и Русија*, Документи из архива М. Ф. Рајевског 40–80 године XIX века, том II, књига 1, Београд 1989; Владимир Ђоровић, *Лука Вукаловић и херцеговачки устаници 1852–1862*, Београд 1923; Ибрахим Тепић, *Босна и Херцеговина у руским изворима 1856–1878*, Сарајево 1988.

¹⁹ Подаци за биографију архимандрита Нићифора Дучића (1832–1900), Свечани помен просветном добротвору покојном Нићифору Дучићу архимандриту и академику 22. априла 1901. год. у Београду, Београд 1901, 29.

²⁰ Исто, 1901, 47–48.

²¹ Др Душан Ј. Мартиновић, *Портрети II*, Цетиње 1987, 34.

²² Др Душан Ј. Мартиновић, *Портрети II*, Цетиње 1987, 34. Овај архимандритски крст – дар кнеза Николе Петровића, се сачувао до данашњих дана. Крст је инвентарисан под бр. 1673. На другој страни крста је угравирано: „Архимандрит Нићифор Дучић”.

²³ Др Александар Љ. Митровић, Нићифор Дучић, Српски глас, орган Српске народне странке, Задар, 41/1899, 1.

²⁴ Др Душан Ј. Мартиновић, нав. дело, 34.

ПРОСВЕТНИ РАД У ЦРНОЈ ГОРИ – ОТВАРАЊЕ ОСНОВНИХ ШКОЛА И БОГОСЛОВИЈЕ И УПРАВЉАЊЕ МИТРОПОЛИЈОМ

Црном Гором завлада мир и отпоче опоравак од дугога рата, па га књаз Никола најпре наименује за управника Државне штампарије, а онда за управитеља свих основних школа – он је отворио десет: по две у Катунској, Ријечкој, Црмничкој нахији и Бјелопавлићима и по једну у Љешанској нахији и Васојевићима (управитељ основних школа остао је до одласка из Црне Горе).²¹ Његовим залагањем и уз помоћ јеромонаха Илариона Рогановића, 1863. године отворена је Цетињска богословија (најстарија средња школа у Црној Гори), која ће радити само годину дана (обновљена је тек после 6 година) и у којој ће он бити управитељ и професор. Митрополијом Црногорско-приморском управљао је до избора Илариона Рогановића за митрополита 1863. године, када је награђен архимандритским крстом.²²

ПОЧЕТАК РАДА НА СРПСКОЈ ДИПЛОМАТИЈИ

Пошто је у Нићифора имао велико поверење, књаз Никола му је поверавао и важне дипломатске мисије. Августа 1866. ишао је у Крагујевац код кнеза Михаила Обреновића, а затим код руског посланика Штакељберга у Беч. Мисију је извршио на задовољство оба владоца који су његовим посредством потписали уговор за заједничку ратну акцију и уједињење српскога народа – овај уговор је најсветлији акт српске историје тога времена.²³ Дучића је помогао да се запуштене везе Србије и Црне Горе успешно обнове. Као подсећање на успех мисије и заслуге за српски национални интерес, кнез Никола га је одликовао крстом Даниловим II реда, а кнез Михаило му најпре поклања златни сат са угравираним својим именом и скупцени крст са круном и натписом: „Гос. Арх. Дучићу за услуге српству и Нама књ. ср. М. М. Об. III. год. 1866”. Све време боравка на Цетињу архимандрит Нићифор Дучић постојано помаже слогу између Црне Горе и Србије у корист ослобођења и уједињења српскога народа, наглашавајући потребу ослањања на Русију. Али, нажалост, у ове односе српско-српске увукоше се сплетке, па архимандрит даде оставку и остави Цетиње, и 1867. г. оде у Италију, ради побољшања свога здравља, па онда из Италије у Трст и Далмацију.²⁴

Пре одласка из Црне Горе, прихватио се да на скупштини Уједињене омладине српске у Новом Саду 15. августа 1867. године представља Црну Гору и Херцеговину и тада је одушевљено и бираним речима благословио 400 изасланика

из свих крајева српства. Маја 1867. године заувек је напустио Црну Гору, а на поласку га је кнез Никола одликовао Даниловим крстом за независност III реда. Књаз Никола који је полако постајао самостални владар јер се беше упокојио његов отац, више није желео поред себе архимандрита Нићифора, који је изгледа знао да га посаветује у свакој ситуацији, па свиђало се то овоме или не.

Исте године, 1867, Нићифор Дучић је узео учешће на етнографској изложби у Москви, за које му је Природословно друштво при Московском универзитету послало велику медаљу са дипломом.

У ратовима које је прошао његово здравље је нарушено, па ће од 1867. године често побољевати. Из Новог Сада одлази на лечење у Авано, у Италију, да би на јесен стигао у Дубровник, а већ крајем године у Трст.²⁵ У Дубровнику није могао да остане јер турске власти траже од Аустрије да се он, као бунтовник са почетка шездесетих година, удаљи из близине Херцеговине, јер можда већ припрема нови устанак. У Трст му 1868. године долази вест: да га министар председник Илија Гарашанин позива по налогу кнеза Михаила у Србију²⁶ (убиство кнеза Михаила, које се убрзо одиграло, дубоко ће потрести архимандрита Нићифора).

ОДЛАЗАК У СРБИЈУ, ПОНУДА ЕПИСКОПСТВА И ЊЕГОВ РАД НА КОРИСТ СРПСТВА

Исте године, по доласку у Србију, понуђено му је епископство – да буде епископ у Шапцу (то ће се поновити још пет пута 1877, 1880, 1883 – архимандрит Иларион Руварац сматра да је те године могао бити изабран за митрополита Србије наместо прогнаног митрополита Михаила, 1889 – када је пристао да администрира Жичком епархијом до избора епископа, па се повукао после избора Саве Дечанца и задњи пут 1890. године).²⁷ За време његовог администрирања Жичком епархијом, на Видовдан 1889. године, у Крушевцу извршен је, општенонародним учешћем, петстогодишњи помен косовским јунацима и положен темељац споменику а онда је, после 5 дана, у Жичи најсвечаније миропомазан краљ Александар I Обреновић.²⁸ Нићифор о томе сведочи: „Никад се нијесам лакомио ни на чија одличја; а кад су ми давана, нијесам их се одрицао, особито владоцима, осим владичанства 6 пута и 4 пута пуковништва Краљу Милану послије српско-турскога рата 1876. год. да останем у српској војсци; те бих одавно био ђенерал да сам пристао да будем ’расодер’. Што сам одрекао и једно и друго не кајем се. Мени је довољно и архимандритство. Највеће ми је задовољство било кад сам могао да учиним какву корист својему народу и својој православној српској цркви.”²⁹

У Београду ће наставити са радом и на свом личном образовању – завршио је словенску филологију код Ђуре Даничића на Великој школи.

Због свог просветног рада и искуства постављен је за председника Одбора за школе и учитеље у српским областима који нису у границама тадашње Кнежевине Србије 1868–1876. године. Од 1881. г. постаће редовни члан Главнога просветнога савета а 1884–1886. године и његов потпредседник (те 1886. године изгубио је државну службу јер је на изборима гласао за опозиционе посланике у Народној скупштини. Касније поново враћен у службу и по својој молби пензионисан)³⁰.

Једно време ће бити председник одбора за подизање цркава у византијском стилу.

Намесништво му је у име кнеза Милана 1869. године поверило да путује са митрополитом Михаилом у Русију у посету руском цару Александру II, његовом наследнику Александру III и царици Марији. Присуствовали су и прослави 50-годишњице Кијевске духовне академије и седници Словенског друштва на којој је, између осталих, беседио Александар Гиљфердинг.³¹

²⁵ Подаци за биографију архимандрита Нићифора Дучића (1832–1900), 28.

²⁶ † Нићифор Дучић Архимандрит, Српски Глас, Задар, 9/1900, 1.

²⁷ Архимандрит Нићифор Дучић. Читуља. Српски Сион, Сремски Карловци 9/1900, 149.

²⁸ † Нићифор Дучић Архимандрит, Српски Глас, Задар, 9/1900, 1.

²⁹ Дучић архимандриту Илариону Руварцу Београд 8. новембра 1896. године, Архив САНУ 5685.

³⁰ Подаци за биографију архимандрита Нићифора Дучића, 32; Др Душан Ј. Мартиновић, Портрети II, Цетиње 1987, 35.

³¹ Исто, 34.

Поверена му је и мисија посредника у заоштреној расправи око црквеношколских реформи између патријарха Самуила (Маширевића) и вођа опозиције др Светозара Милетића и др Јована Суботића, па он путује у Карловце и Нови Сад.³² И касније ће, по нарочитим задацима, путовати и то по свим српским областима од Бојане до Струме, а онда и по свим великим државама Европе и њиховим престоницама.³³

Српско учено друштво изабрало га је 6. фебруара 1869. г. за редовног члана – Одсек исторички и државнички; био је секретар Одсека историчког и државничког 1874–1875. и 1885–1888. г., потпредседник СУД-а 1887–1888. и председник СУД-а од 1889. године. Под његовим председништвом Српско учено друштво спојено је са Српском краљевском академијом 1892. године.³⁴

НЕУСТРАШИВИ ВОЈСКОВОЂА У СРПСКО-ТУРСКОМ РАТУ

Нићифорово ратовање није се завршило 1862. године у Црној Гори. Дошло је време да се савез Србије и Црне Горе, у чијем склапању је он посредовао 1866. године, покаже на делу. Године 1876. Србија и Црна Гора заједно ратују за ослобођење српског народа изван граница тадашњих држава Србије и Црне Горе. Нићифор ни сада себе не штеди, па је у најкрвавијим окршајима показао храброст као мало ко. Први српско-турски рат отпочео је 20. јуна 1876. године. Кнез Милан поставља Нићифора за команданта Добровољачког кора Ибарске војске³⁵, па он узима на себе своје раније војводско одело и поново се прославља из битке у битку, бивајући више пута у највећој опасности.³⁶

Нићифор је, по позиву генерала Фрање Заха, дошао са Увца на Јавор 10. јула у зору са својим добровољачким кором од три батаљона (Дучићев добровољачки кор Ибарске војске бројао је три батаљона пешадије са 4 редовна и добровољачка официра и батерију са четири брдска мерзера и 50 тобџија). Пре него што је заузео одређени му положај на левом крилу, он је са заступником начелника Штаба генералом Јованом Мишковићем – о чему генерал Мишковић сведочи³⁷ – обишао цео положај Јаворске војске, да би се оријентисао и подешавао према томе свој рад. Видело се и овде да је обазрив и мудар војсковођа који свој задатак разуме и хоће да га савесно врши и изврши, као да је изучавао војну тактику; бистро схватање и богато војно искуство били су му од велике помоћи. Нићифор својим добровољцима није само говорио, већ је храбро давао пример.

У првим бојевима од 25. јуна до 7. јула освојио је турске шанце и два редута око Нове Вароши (почетни правац дејстава била је Нова Варош). Ево како иду бојеви: 25. јуна, код села Раснице, на Растоцима и на брду Ботуру – заузео турски редут на брду Вранешима; 6. јуна напао на Нову Варош и освојио редут на брду Тикви, али се пред појачаном турском силом морао повући ка Радојни и заузео напуштене турске шанчеве на Црном врху, Каменици и Рутошима више Кратова, као и брдо Китоњу, где је била тадашња србијанска и босанско-херцеговачка граница – овде је направљен привремени мост од дрвета; 29. јуна заузео је Бању и почео дизати у околини Нове Вароши народ на устанак; 6. јула војевао на Радојни с Мустај-пашом, па се вратио преко Увца – ту су Турци имали преко стотину погинулих војника; 8. јула генерала Ф. Заха кренуо са добровољцима на Јавор, где се најпре разместио на Кадијиној стени, да би 11. јула био премештен више Васиљевића; 12. јула у општем боју Добровољачки кор је освојио Васиљевића кулу и порушио је, па се на томе положају утврдио; 18. јула, по налогу команданта Ибарске војске, променио је положај и са својим Добровољачким кором

³² Александар Љ. Митровић, Нићифор Дучић, Српски Глас, Задар, 41/1899, 1; Д. Ј. Мартиновић, *Пориреши* II, Цетиње 1987, 35.

³³ Подаци за биографију архимандрита Нићифора Дучића 31.

³⁴ Мира Софронијећ, *Даривали су своје отечеству*, Београд 1995.

³⁵ Министар војни пуковник Тих. Николић обавештава о указу кнеза Милан М. Обреновића IV 14. јуна 1876. године, Војни архив Србије, 48/2–1 бр. 8.

³⁶ Подаци за биографију архимандрита Н. Дучића, 35–37; Димитрије Мита Петровић, Ратне белешке 1876, 1877 и 1878, свеска прва – Догађаји са Јавора 1876, Чачак 1996.

³⁷ Подаци за биографију архимандрита Н. Дучића, 3.

заузео положај Лису, на крају левог крила јаворског положаја; 22. јула ратовао на Мрави-пољу пред Сјеницом; 24. јула ратовао на Лиси, Боровцу и Сухом рту с Дервиш-пашом – када је рањен под њим коњ, а он је отео турског коња на коме је наставио бој, наштавши при том у зобници о ункашу српску одсечену главу – после боја чачанска бригада I класе и Добровољачки кор повукли су се ка Брагљеви; 26. јула, када су Мехмед Али-паша и Дервиш-паша ударили свом снагом на Јавор, Дучић је, бранећи с добровољцима позицију на Боастину и Доловима, од распрснуте гранате рањен у леву ногу, а коњ под њиме у лева плећа. Овим рањавањем за њега је завршен први српско-турски рат, пошто је послат у болницу у Ивањицу на лечење.³⁸

У другом српско-турском рату 1877–1878. године Дучић је такође командовао истом јединицом и на истом терену као и на почетку првог српско-турског рата. Његовим добровољачким и устаничким четама било је тадашње турско земљиште поседнуто и у време примирја – 19. јануара 1878. године. Линија његове војске била је: од Кокина Брода на Амзиће, Вилова, Поповиће, Акмачиће, Д. Шиповик, Ваганац, па на ћуприју „Жвале” уз Увац.³⁹ Сем малих „чаркања” на овој страни у другом рату није било озбиљних борби јер се рат решавао код нишке војске.

Наравно да за овакво јунаштво у српско-турским ратовима нису изостала одликовања кнеза Милана: сребрна и златна медаља за храброст и Таковски командирски крст на прсима.

Нићифор је своје војевање у српско-турским ратовима описао у раду „Борба Добровољачког кора Ибарске војске и устаничких⁴⁰ чети Јаворског кора 1876, 77 и 78. год. – грађа за историју српског рата за ослобођење и независност”.⁴¹

Године 1877. говорило се да ће архимандрит Нићифор, због руске интервенције, преузети вођство устанка у Босни – али до тога није дошло.

САВРЕМЕНИ ПРОТА МАТИЈА

О војевању архимандрита Нићифора Дучића заиста највише има права да говори генерал Јован Мишковић, и као његов ратни друг и као војсковођа (такође човек од пера и академик, председник Српске краљевске академије 1900–1903. године), зато наводимо његове речи⁴²:

„То је последњи духовник – борац, каквих је било више у првом и другом српском устанку прошлога века; али својим делима он оживљава њихову успомену, јер у многоне представља модернога проту Матију Ненадовића.

И један и други покојник вршили су исте народне, државне и јавне послове: служили су службу Богу, састављали законе, писали књиге, саборисали, имали политичке мисије и командовали војском. Истина, код ове двојице покојника те су улоге биле вршене у разним размерама: Дучић је више школа учио и више књига написао, а Ненадовић је више војевао и већом војском командовао; али су обојица прави представници својега времена.

Обадвојица су били велики родољуби, њихов рад има историјске вредности, и заслужује и помена и признања... Беше право задовољство видети тада храброга Дучића на коњу, у богатом херцеговачком оделу, с токама на грудима а с кривом сабљом о бедрима како јури у ватру и соколи своје војнике. Како га Бог беше обдарио кршним порастом и прикладним ликом, у ономе богатом оделу представљаше тада правога Косовског јунака. Личним пожртвовањем, па и с пушком у руци, Дучић је успео да многе наше рањенике спасе од пропасти, и да се у томе моменту у неколико успори турско напредовање. Доцније, на Доловима, помогао је својом сарадњом да се једна наша пољска батерија спасе, да је Турци не заробе. Али

³⁸ Подаци за биографију архимандрита Нићифора Дучића, 35–36.

³⁹ Подаци за биографију архимандрита Нићифора Дучића (1832–1900), Свечани помен просветном добротвору покојном Нићифору Дучићу архимандриту и академику 22. априла 1901. год. у Београду, Београд 1901, 36–37.

⁴⁰ = устаничких; ова реч тада је означавала устанике и нема везе са злоупотребом ове речи за време Другог светског рата.

⁴¹ Гласник СУД, II одељење књига XIII, Београд 1881. године, 1–366 а касније прештампано у књизи 6. Књижевних радова.

⁴² Поздрав Академијина председника ђенерала Јована Мишковића, Свечани помен просветном добротвору покојном Нићифору Дучићу архимандриту и академику 22. априла 1901. год. у Београду, Београд 1901, 1–5.

ту буде од распрснуте турске гранате заједно с коњем на земљу оборен и у леву ногу јако контузован. Парчад од гранате изломила су тада на њему револвер, дурбин и пиштољ у кубурама, те од ове ране и потреса Дучић буде онеспособљен за даљу борбу и оде на лечење у Ивањичку болницу...”

Потресан је један догађај који се одиграо у вези са његовим портретом који је 1875. г. насликао Стева Тодоровић. Портрет је власништво породице Дучић, која га је поклонила Српској академији наука. Аустријски војник, припадник окупационих снага које су 1915. г. ушле у Београд и направиле пустош, упао је у стан породице Дучић. Поглед му је пао на портрет који је висио на зиду. Иротирао га је српски калуђер који држи на крилу сабљу, па је исукао свој мач и њиме пробио слику. Он није знао да је само четрдесет година пре Првог светског рата аустријска штампа похвално писала о овом храбром архимандриту, објавивши на својим страницама и његов портрет (*Illustrierte Geschichte des Orientalischen Krieges von 1876–1878. für das Volk bearbeitet von Moritz B. Zimmermann, Wien. Pecht. Leipzig 1878*, где се на 272. страни се помиње наш архимандрит Нићифор). Није знао ни да се књиге архимандрита Нићифора Дучића налазе у Бечу у Националној библиотеци и Библиотеци за славистику.

ПОНОВО У МИРУ – НОВЕ ДРЖАВНИЧКЕ И ПРОСВЕТНЕ ДУЖНОСТИ

После ратова понуђено му је да буде епископ у Нишу, што је он уз благодарност одбио.

У Народној скупштини Кнежевине Србије био је посланик 1877–1880. године. Са свештеницима Марком Петровићем и Јаковом Павловићем (који се касније замонашио, добио име Инокентије и био митрополит Србије, после упокојења митрополита Михаила, 1898. године, до 1905. г.) учествовао у раду Народне скупштине, отворене 4. новембра 1878. године и као народни посланик тражио слободу штампе – с тим да буду неприкосновени: владар, његов дом, Црква, брак, својина, породична част и основи друштва и државе. Када је сазвана прва Народна скупштина у ослобођеном Нишу 1879. године, уврштен је међу шест кандидата (по тадашњем уставу) и изабран за председника – али је постављен други. Скупштина му је била поверила трећи кључ од државне зграде у којој је чуван прибор за израду државних обвезница новчане вредности и он је, пошто је штампан одређени број обвезница, вратио кључ Народној скупштини 1881. године. Оставку на посланство дао је на ванредној скупштини у Крагујевцу 1880. године јер се није у свему слагао са железничком конвенцијом.⁴³

Кнез Милан поставља га указом од 10. октобра 1880. године „за библиотекара и чувара Народног музеја”⁴⁴. Овим постављењем и одликовањем постао је и члан Главног просветног савета. Архимандрит Нићифор ће бити последњи који је обављао заједно обе ове дужности, мада накратко – јер је већ 17. априла 1881. године за првог чувара Народног музеја постављен Михаило Валтровић. Дужност библиотекара Народне библиотеке архимандрит Дучић обављао је до 15. маја 1886. године.⁴⁵

БОРБА ЗА ХИЛАНДАР

У манастиру Хиландару 1882. године боравио је само осам дана, прегледао манастирску библиотеку и написао „Монографију Хиландара”.⁴⁶ На гробу светог Симеона Мироточивог (како сам каже 8. септембра 1882. године) написао је ову топлу молитву:

⁴³ Подаци за биографију архимандрита Нићифора Дучића, 30–31.

⁴⁴ Указ о постављењу, Историјски музеј Србије, инв. бр. Л-236.

⁴⁵ Светлана Мирчов, Нићифор Дучић као управник Народне библиотеке у Београду, *Гласник Народне библиотеке Србије*, 1/2005, 159–165.

⁴⁶ Прештампано у књизи *Књижевни радови архимандрита Нићифора Дучића*, књига IV, стр. 1–148, где је објављен и препис *Карејског шийика Светиога Саве, Живошћис старца Исаије* и други стари српски и словенски текстови.

„О велики Немањо, узоре српскијех владалаца! О свети оче Симеоне, свјетило Српске Цркве и српског калуђерства! Заштитниче Српског народа! Смилуј се, погледај с небеских висина на једнога пигмеја твојега Српскога народа, који данас побожно клечи пред твојим освећеним гробом, након толико вијекова, и смерно те моли: Благослови Српски измучени народ, којег си негда ујединио, узвисио и прославио, да се опет прикупи у једну Српску краљевину и прослави истином, правдом, величином, науком и просвјетом! Благослови Српског краља да иде твојим стопама и твојих славних потомака: краља Милутина и цара Душана. Укријепи га на томе путу до краја! Заштити Српску Цркву, коју је уредио и у Православљу утврдио твој син, Свети Сава! О Свети Симеоне и Свети Саво! Божји угодници, Српскога народа заступници! Сачувајте Српску Цркву цијелу, непорочну и свету онако као што сте је кроз вијекове чували, чували и онда кад готово вас (= сав) Српски народ бјеше допао тешкога ропства с неслоге, себичности и безумља! Нека Српска Црква и сада буде тихо пристаниште Српском паћеничком народу; нека буде душевна утјеха добријем хришћанима и хришћанкама; нека остане српска народна Светиња и најдрагоценији аманет, и нека буде у њој Божја и ваша света воља вазда и у вијек!⁴⁷”

(Влада краља Милана слала га је васељенском патријарху Јоакиму III у Цариград 1882. године за свето миро и поводом хиландарског питања – и ову мисију је на задовољство извршио.)

Када се знају прилике у којима је посетио манастир Хиландар, написавши једну од његових првих монографија и подсетивши српство на ову светињу, може се схватити колико је његова посета имала значаја за Хиландар. Манастир Хиландар дуго је био у великим дуговима, у њему је било стално трвење међу братијом која је углавном српскога и бугарскога народа, а треба напоменути да су и бугарски монаси држали управу манастирску, мада се нису опирали да им новац стиже из Београда, сматрајући Хиландар стожером и центром бугараштва, у који су доводили своје националне раднике.⁴⁸ Изгледа да је ова монографија Нићифорова утицала на краља Александра Обреновића да отплати манастирске дугове.

Године 1884. г. изабран је за редовног члана Српскога археолошког друштва, па ће у периоду 1884–1886. године у „Старинару Српског археолошког друштва” објављивати своје текстове.

У СРПСКО-БУГАРСКОМ РАТУ НА РАСПОЛАГАЊУ СРБИЈИ

Будући до краја одан Србији и Обреновићима, иако слабога здравља, сматрао је да му је дужност да се 1885. године за време српско-бугарскога рата стави на располагање – не као некакав командант већ као обичан војник. О томе сведочи његово писмо тадашњем министру војном:

„Господине Министре, чим су наступиле у Краљевини Србији садање ванредне озбиљне прилике услед нових Источно-румелијских догађаја, те је наш узвишени Господар позвао своју храбру војску под Заставу, за одбрану животних интереса Краљевине Србије и уопште Српства, ја сам ватрено зажелио (и ако сам Законом изузет, јер ми је преко 50 година, и ако сам на први позив команде одмах дао новаца за 2 коња топовска), да будем лично учесник тог великог и патриотског дјела.

Одмах сам у почетку тога ради доходио два пута у Министарство војно, да вам се ставим на расположење, па ми оба пута рекоше да не примате никога до шефова одјељења. Затијем ми се погорша катар од којег страдам, те нијесам могао да већ о томе мислим.

Почем ми је сада здравље прилично опорављено, и почем још стоје узроци, с којих је Српска војска кренута на границу; то сматрам за најсветију своју срп-

⁴⁷ *Књижевни радови архимандрита Нићифора Дучића*, књига IV, Београд 1895, 5–6.

⁴⁸ О овоме види: Ђоко Слијепчевић, *Хиландарско питање у XIX и почетком XX века*, Келн 1979.

ску и патриотску дужност, да и ја од своје стране припомогнем, колико год могу, за бољи и кориснији успјех у овом великом предузећу, које је судбоносно за српске животне интересе, те Вам се, Господине Министре, понизно стављам на расположење и најучтивије молим, да ме уврстите у ред српских бораца.

Не тражим, Господине Министре, никакве команде ни старјешинства него желим као прост војник да се борим: за Краља, Вјеру и Отачаство.

Безгранична оданост народној династији Обреновића, ватрена жеља и част патриотског осјећања за величину Краљевине Србије и спас у опште Српства потстакле су ме, да Вам се, Господине Министре, обратим с овом понизном молбом, с пуном надом да ћете је уважити.

Понизни Н. Дучић, архимандрит.⁴⁹

РАЗРЕШЕЊЕ ОД ДРЖАВНИХ ПОСЛОВА И ПЕНЗИОНИСАЊЕ, ШКОЛОВАЊЕ У ФРАНЦУСКОЈ И БОРАВАК У ЕВРОПСКИМ ПРЕСТОНИЦАМА

Од половине октобра 1886–1887. године борравио је у Паризу (у то време се у Паризу налазило педесет српских ђака). Потрудивши се да и од овога боравка има корист, на Сорбони и у Колеџу изабрао је неколико предмета које је редовно слушао, и то на Сорбони средњовековну политичку историју код Рамбоа, познатог писца историје Византије X века и руске историје; историју Пруске XVII и XVIII века код Лависа, најбољег у својој струци на Сорбони; начела философије код Кароа, најречитијег на Сорбони; географију код Химлиа, декана факултета; а у Колеџу код Ренана књижевност јеврејску и тумачење Псалтира, код Дешанела француску књижевност а понекад је слушао и предавања из руске и опште словенске књижевности код Лежера – коме је и обећао да ће долазити и што је то словенски предмет у Колеџу.⁵⁰ Из Париза је предузео и путовање по јужној Француској, па онда у Сан Себастијан у Шпанији, преко Поа у горње Пиринеје, Лишон. Онда га је српска влада позвала да се врати у Београд са обећањем да ће му вратити све што је имао, а он, захваљујући, наводи да, због послова у Народној библиотеци не може да дође у Београд до 1. августа, како су му тражили.⁵¹

Августа 1887. године, Нићифор креће из Париза у Лондон (где је посебно прегледао Народну библиотеку и Британски музеј), да би се поново вратио у Париз и преко Женева, Лозане, Берна, Цириха, Инсбрука, Салцбурга, Беча стигао у Београд. У Београду га врло срдечно примише. У то време и краљ Милан се вратио у Београд, па се очекивало да ће се нека питања расправити: сазив Скупштине, наименовања краљевских посланика, као и црквено питање.⁵²

Године 1887. г. постао је члан Société d'histoire diplomatique у Паризу⁵³, а 1888. године је изабран за почасног члана Друштва светог Кирила и Методија у Одеси⁵⁴.

У пензију је отишао са места управника Државне штампарије у Београду.⁵⁵

РАД НА НОВОМ ЦРКВЕНОМ ЗАКОНУ И ОБНОВИ ТИМОЧКЕ ЕПАРХИЈЕ И АДМИНИСТРАЦИЈА ЕПАРХИЈОМ ЖИЧКОМ

Као Владин повереник у Народној скупштини 1890. године радио је на новом закону о црквеним властима. На Нићифорово инсистирање, новим законом о црквеним властима обновљена је Тимочка епархија са седиштем у Зајечару

⁴⁹ Подаци за биографију архимандрита Нићифора Дучића, 37–39.

⁵⁰ Н. Дучић – Стојану Новаковићу 8/20. јуна 1887. године из Париза у Архив САН 8720/3.

⁵¹ Н. Дучић – Стојану Новаковићу 26. јула/7. августа 1887. године Париз, Архив САН 872/4.

⁵² Н. Дучић – Стојану Новаковићу 17. октобра 1887. године из Београда у Архиву САН 8720/5.

⁵³ Подаци за биографију архимандрита Нићифора Дучића, 48.

⁵⁴ Диплома о чланству од 3. априла 1888. године, Историјски музеј Србије, инв. бр. Л-241.

⁵⁵ За управника Државне штампарије постављен је указом 9. октобра 1891. године, Историјски музеј Србије, инв. бр. Л-243.

(укинута 1886. године); од обновљења епархије 1890. године до избора Мелентија Вујића за епископа тимочког 1891. године епархијом ће администрирати митрополит Михаило. Овим законом укинута је место потпредседника Великог духовног суда, па указом, а по жељи митрополита Михаила, Нићифор бива постављен за редовнога члана тога суда – али му здравље не допусти да се прими те часне дужности.⁵⁶

Епархијом Жичком администрирао је од 1889. г. до 1890. г. тј. до избора Саве Дечанца за епископа жичког.

За администрацију Жичком епархијом и за рад на закону о црквеним властима Архијерејски сабор дао му је 1890. похвалницу а 1896. године одликовао га је правом ношења епископске митре (по угледу на обичај Руске цркве). О одликовању правом ношења митре сам сведочи: „Ово сада црквено одликовање изненадило ме је. Што ће ми архијерејска митра кад не могу да служим у цркви због катарата, тешкога дисања и промуклости? Ја служим послиједнијех година свету литургију само једанпут у години на Ускрс да се причестим, и то с г. Митрополитом. Ну, хвала Архијерејском Сабору и автокефалном Митрополиту Михаилу кад признају заслуге за цркву, народ и књижевност. Ја сам болешљив, и не могу више радити под митром, него што сам радио, колико сам могао, без ње.”⁵⁷

ПРЕДАВАЧ СРПСКЕ ИСТОРИЈЕ И ЦРКВЕНОГА ПРАВА КРАЉУ АЛЕКСАНДРУ

Године 1892. поверено му је да из историје српске цркве и црквенога права подучава краља Александра I Обреновића (1889–1903. године, примио престо као малолетан па је у његово име државом управљало Намесништво). Покушавао је да се не прими те почести и поверења због лошег здравља, како сам каже, али најпосле сави главу и пристаде. Пошто није имао обрађену ни систематски написану историју саставио је лекције за краља – које ће касније објавити под називом *Историја Српске Православне Цркве, у Књижевним радовима* као девету књигу. За овај леп и тежак задатак није жалио труда.⁵⁸

АКАДЕМИК И ЧЛАН ДРУШТВА ВЕЛИКА СРБИЈА

Године 1890. постао је дописни члан Југословенске академије знаности и умјетности у Загребу⁵⁹ (збирку речи коју је сакупио уступио је за Рјечник Југословенске академије) и Царског археолошког друштва у Петрограду⁶⁰.

Српска краљевска академија изабрала га је за правог (= редовног) члана без опредељења 15. новембра 1892. године, а за правог члана Академије друштвених наука 28. децембра 1892. године. Приступна беседа била му је: „Свети Сава, Српска Црква и Српска Краљевина у XIII веку”.⁶¹ Свечано је проглашен за члана 22. фебруара 1893. године.

Архимандрит Нићифор је постао члан и председник Друштва Велике Србије 1892. године. Преко своје воље он се прихватио ове дужности, еда би се у листу овог Друштва радило и писало одмерено, да се нико не изазива, лично сти владалачке да су поштеђене, факти да се износе и претресају, напади да се достојанствено одбијају а национални интереси укупног српског народа бране и чувају. Дубоко жали братоубилачку борбу између, како каже, два најсроднија народа на словенском југу: Срба и Хрвата, истичући, да ништа није луђе ни штетније од те борбе. Карактеристично додаје, баш онако борбено како је увек

⁵⁶ Подаци за биографију архимандрита Нићифора Дучића, 32.

⁵⁷ Дучић архимандриту Илариону Руварцу 8. новембра 1896. Београд, Архив САНУ 5685.

⁵⁸ Дучић архимандриту Илариону Руварцу 20. октобра 1892. године из Београда у Архиви САН 5671.

⁵⁹ Диплома о постављењу за дописног члана, Историјски музеј Србије, инв. бр. Л-222.

⁶⁰ Диплома о избору 11. септембра 1890. године, Историјски музеј Србије, инв. бр. Л-224.

⁶¹ Глас СКА 39, 1893, 21+3 и у Књижевни радови књ. 5, 1898, 345–370.

знао: „Ономе ко је крив за такву борбу, нека Бог суди!” Пошто том борбом могу само непријатељи да се окористе, док он буде председник овога друштва, Друштво неће радити ништа што би могло наудити заједничким интересима српским и хрватским.⁶²

ПРОСЛАВА ПЕДЕСЕТОГОДИШЊИЦЕ СВЕШТЕНОМОНАШКЕ СЛУЖБЕ И ЧЕТРДЕСЕТОГОДИШЊИЦЕ РАДА

Године 1899. октобра 18/31 – на Светог апостола Луку прославио је педесет година свештенмонашке службе и четрдесет година рада на српској књизи. Прославу су огласила звона београдске Саборне цркве, али будући да је слављеник био скроман, никакав одбор није прављен – мада је свако ко га је познавао и био упознат са његовим радом пожурито да на свој начин узме учешћа у овоме великоме јубилеју. У прослави су учествовали сви најугледнији синови српскога народа који су тога дана или лично или писмом или телеграмом честитали слављенику, а сви српски и многи страни листови поздравили су га топло – истакавши његове огромне заслуге. Ректор Београдске богословије архимандрит Кирил, и професори Јеврем Бојовић, Павле Н. Швабић, архимандрит Иларион С. Весић, свештеник Стеван М. Димитријевић и синђел Георгије Георгијевић писмено су му исказали своју благодарност овим речима⁶³:

„Високопречасни и многозаслужни Господине и митроносни оче Архимандрите, На данашњи дан – дан Св. Апостола и Еванђелиста Луке, навршило се равно пола столећа од како си Ти, многозаслужни старино, примио на се свети чин монашески, и посветио се на службу Богу и Његову Св. Олтару. Данас се навршило и пуних четрдесет година од како си се појавио као српски књижевник на пољу још сиромашне књижевности српске и као борац за права народа свог. И данас, Ти – у кругу својих пријатеља и многобројних поштовалаца, скромно светкујеш та два епохална дана у твоме животу.

Наставници београдске Богословије, оне Богословије, у којој си и Ти, у твојим млађим годинама, поцрпео прва богословска знања, признају: да им је света дужност, да те и они на данашњи дан из дубине искрене српске душе поздраве са том ретком прославом.

Високопречасни Оче Архимандрите,

Ретки су изабраници Божији, који толики дуг низ година раде и много ураде – у служби Богу и домовини својој, у служби књиге и просвете свога народа, у служби његова културног препорођаја – ослобођења и уједињења. На свима тим пољима, ти си неуморно радио и радио – као прави син рода свог. У свештеном чину, био си прави српски духовник; на просветном пољу, заслужио си вечну захвалност, јер где год си сео и стао, вазда и свуда си просвету сејао. Савина Област Кршна Ерцеговина, Твоја постојбина, никад неће заборавити, да си Ти први био, који си положио камен темељац озбиљној основној настави младих српчади. Бојна поља: у Ерцеговини, у Црној Гори, у Краљевини Србији, дуго – дуго сећаће се неустрашимог борца Архимандрита Дучића за слободу народа српског и његово уједињење. У том погледу био си прави сљедбеник Хаџи Ђере и Хаџи Рувима, Проте Матије Ненадовића, Архимандрита Мелентија Павловића и многих других бораца свештеног реда, који су стекли неумрлу славу и вечан спомен у народу своме. У најновијој политичкој историји српској, многе ће странице красити име твоје; јер, нема скоро ни једног важнијег догађаја а да име твоје у тај догађај није уткано.

Слава ти за све то!

А шта да речемо о твоме књижевном раду? Имали би смо много да речемо;

⁶² Писмо из Београда 14. априла 1892. г, Архив Србије ЉК-536.

⁶³ Архив САНУ, Историјска збирка бр. 14841.

али за овај мах, дозволићеш да кажемо ово: У школи ниси много учио, али си у школи живота много научио – а то баш и јесте оно, што тебе уздиже, твоме огромноме раду придаје велику цену, а Теби вечну захвалност. Радио си на књижи пуних четрдесет година – радио си као неуморна пчела у кошници – а тај Твој рад, уродио је тим богатим плодом: што си многе и многе ствари, како из наше црквене, тако и из политичке историје 'из тми зибвенија' ослободио и осветлио, што би можда остало вечно у тами заборавља, да твоја вредна рука није изнела ова драгоцену факта из наше историјске прошлости.

За те труде Твоје, нека Ти је вечан спомен у српству и код српских књижевника!

Иза све те Твоје огромне и неоцениме заслуге, Ти си стекао, Ти се и користиш – не само поштовањем и љубављу васколиког народа српског – коме припадаш, него си заслужио то поштовање у људи од науке и код других европских народа. Те твоје заслуге достојно су оцењене и са Висине Престола, и доказ је то: што родољубива Твоја прса красе сва одличја српска.

Нека и Тебе и нас радује та Висока пажња и опште признање Твојих стечених заслуга!

И при свем том, што су овако велике твоје заслуге; ипак, Ти си узор скромности; јер, скромност је твоја ненадмашна! Ти си – не једном, већ неколико пута нуђен: да заузмеш највиши положај у црквеној јерархији, ту понуду ниси хтео примити – једино из скромности, а вазда си говорио: 'Да Ти, и у том скромном чину и положају можеш послужити цркви и домовини својој'.

И зато Ти хвала, учитељу скромности! – И за ту скромност Твоју, црква ти се одужила колико је могла – украсивши главу Твоју архијерејском митром, а то је: први и једини пример у српској цркви.

Живи смо! Па ћемо и умрети... Сваки ће се својим делима похвалити, или постидети... Теби припада прво; јер цео век провео си у родољубивом раду за род свој.

Слава Ти! и нека те Бог поживи онолико, колико Његовој светој вољи буде угодно."

Императорска Руска академија и Петроградска духовна академија поводом ове његове прославе примиле су га за почасног члана.⁶⁴

ОДМОР ОД ТРУДОВА

Осећајући да му се болест све више развија а снаге понестаје, 17. фебруара 1900. године – на само неколико дана пред упокојење – писаће свом великом пријатељу Валтазару Богишићу:

„Многопоштовани Пријатељу,

Има неколико дана да ми се је опет повратило тешко дисање, те сам опет везан за собу.

Лијепо вам захваљујем на честитању почасног чланства Императорске Академије Наука у Петрограду. Неки дан изабрала ме је за почасног члана и Духовна Академија у Петрограду, и већ је свети Синод потврдио тај избор. Хвала им!

Али ме овако стара и болешљива ништа не весели! Ја припадам прошлости!

Нека Вам Бог да дуг живот и добро здравље, да посвршуете силне научне послове.

Примите мој најсрдачнији поздрав

Ваш непоколебљиви пријатељ архимандрит Дучић."⁶⁵

Вредни и многотрудни архимандрит Нићифор, духовник и писац, научник и црквено-народни делатник, дипломата и ратник, упокојио се 21. фебруара 1900. го-



Архимандрит Нићифор Дучић,
1898, вл. Војислав Дучић

⁶⁴ Бранково коло, лист за забаву, поуку и књижевност, Сремски Карловци, 5/1900, 159.

⁶⁵ Весник Српске Цркве 3/1900, 291.

дине око 15 часова. Сахрањен је два дана касније на Новом београдском гробљу, уз војне почасте које су му и приличиле као великом и храбром српском јунаку и војводи. Опело у Саборној београдској цркви – а у присуству и бившег краља Милана и краља Александра Обреновића – служио је митрополит Србије Инокентије (Павловић) са 24 свештеника. После опела најпре је беседио митрополит Инокентије:

„... Господе Исусе, милостиво прими ове сузе туге; јер кад си Ти преблаг пролио сузу на гробу Твога друга Лазара, онда, Правосудни Господе мој, нећеш ни мене осудити, што сузом тугованком одужујем се другу моме из ране младости моје! Дај ми, Милосрдни Боже снаге, да и своју и пријатеља покојникових тугу ублажим утехом, коју нам Ти, Милосрдни Боже, дајеш!

... Света црква, којој је Архимандрит Никифор од најраније младости своје најоданије за 50 година служио, губи на земљи свога узоритога свештено-служитеља, да небесној цркви преда ново светило српске крви. Туга, дакле, свете цркве већ ваља да је упола ублажена.

Смрћу Архимандрита Никифора, Отаџбина наша губи реткога сина свога. Она губи жарког свештеника, чија уста никад не престајаху молити Милостивога Бога за помоћ невољној браћи. Она – Отаџбина наша губи сада освећенога витеза, који је и часним крстом и оштрим мачем свесрдно и одано свесрпској мисли часно и корисно служио. Она – Отаџбина наша, смрћу Архимандрита Никифора, губи колико плоднога, толико исто и узоритога раденика на књизи српској. Па ипак, српска Отаџбина има да ублажи своју тугу, што је лику српских бесмртника додала још једнога врсног сина свог.

Туга, пак, твоја при расстанку са нама, врли Покојниче, сама од себе ублажава се сладошћу садањег блаженог насеља твога и уверењем, да ће доћи свакоме од нас одређени час, када ћемо за тобом поћи и с тобом састати се тамо, где бола, туге и уздисања нема, него живот вечни.

Па и наша туга – туга твојих пријатеља, ваља да се бар унеколико ублажава помишљу на наш састанак с тобом у вечности. Али та помисао, мада је утешна, ипак, она сама по себи не би кадра била да ублажи нашу тугу у оноликој мери, а да нам сећање на тебе сузу не изазове. Ну, ти си се друже и пријатељу, за живота твога земаљскога постарао, да нам и у томе помогнеш. Поред драгој нашој души сећања на лично пријатељство према нама, ти си нам оставио твоје најмилије љубимце – списе твоје, кроз које ћемо ми и од сада општити с тобом. Ко је тако живео и радио као ти, мили друже, тај је имао рашта и родити се, тај никада неће канути у заборав, него ће вечно живети.

... Сећање наше на живот и дела Архимандрита Никифора Дучића, нека нам увек служи за углед верне и одане службе Богу, Краљу и Отаџбини. То ће покојниковој души најмилије бити, јер је он само за остварење српских идеала живео и радио...”⁶⁶

Поред митрополитове беседе, чуле су се и беседе академика Љубе Јовановића и ректора Београдске богословије архимандрита Кирила (Јовичића). Академик Љубомир Јовановић говорио је и о Дучићевим радовима на страним језицима и његовим мисијама:

„... Другим чланцима и расправама на туђим језицима обавештава он јевропски свет о нашим приликама и правима, задобија симпатију јевропских публициста, политичара и дипломата за остварење наших идеала. А мало је ко као он био позван да пред туђином буде тумач српске душе, јер је мало ко био познат са разним странама и питањима српскога живота и покрета. Нарочито је стекао прилике да све то добро позна за време знатних мисија, које су му повераване и између Цетиња и Београда, и међу Београдом и Карловцима и од стра-

⁶⁶ Исто, 278–279.

⁶⁷ Исто, 280–285

не српске код представника моћнога рускога народа. У овим мисијама добио је покојни Дучић нове потврде о нераскидивим везама између оба словенска брата, те је с уверењем, да је Русија српском народу најприроднији и најпоузданији савезник, живео до часа кад је свој дух испустио. Али најзнатнија је међу свима дипломатским мисијама Дучићевим била она којом је 1866. године утврдио везу између Цетиња и Београда, уговорив не само заједничку војну акцију него и уједињење после срећно довршеног рата. Тај је успех био покојном Дучићу понос живота његова, најмилија успомена која је заслађивала дане старости његове...⁶⁷

Погребу, због слабог здравља и велике зиме, није могао лично присуствовати митрополит Серафим (Перовић), па га је заступао протојереј Сава Пјешчић, који се у његово име се пред гробом опростио са појником и захвалио му се и у име свега народа Божијега херцеговачкога.

Епископ жички Сава Дечанац био је спречен да присуствује погребу, па је написмено упутио своју опроштајну реч:

„О, велики, чувени и никад у српском племену незаборављени, драги друже и пријатељу, архимандрите Нићифоре Дучићу!

Ти си већ од пре два дана, скрхан и саломљен, као какви силовити храст после олује. Да, тако тебе данас жива нема међу нама. Узалуд ми сада за тобом наричемо; узалуд у српским крајевима милионима твоје духовне деце данас туже за тобом и љуто уздишу и јадикую, као за личним народним борцем и плодовитим књижевником. То је воља Божија, јер је неминовно, да после рођења смрт долази. То је вечни и непроменљиви закон; то се не може отклонити.

Тебе, Дучићу, као богатог писца, проповедника и неуморног борца велике српске народне идеје, сво српско племе слави и велича од мора до мора, па до подножја Карпатских гора; свуда тамо где се српски говори, где се српски дише, пева и пише.

Да, па и ниси ти са твојим разложним и даљновидним радовима припадао само твојој Отаџбини на Полуострву Балканском, већ са особитим поштовањем као на свог суграђанина гледала је на тебе и сва велика словенска породица, чије си синове и ти као своју рођену браћу у срцу своје носио.

О, велики, бесмртни љубимче велике идеје, у српском роду нећеш бити никада заборављен! Плодовити радови твоји и успомена на тебе вечно ће се узносити под српским небесним сводом; родољубиви пламен духа твојега свагда ће загревати сво Српство, тамо где се српска реч чује.

Као ретка појава у Српству, живео си и радио си за сво Српство. За опште српско уједињење цео си свој живот био посветио, и сву своју снагу био си уложио за бољу, сјајнију будућност и општу слободу српску, за велику Србију, за свету веру и српског Владаоца.

Али, ах! Ти не дочека све плодове твога неуморног рада, твоји трудови теби прекратише век. Много си радио, много си хтео, много си желео и започео, али, на жалост, ниси све довршио, јер те је самртнички час помео. Но, о неумрли, велики радниче, Нићифоре! Твоји трудови пропаднути и угинути неће. Српски ће подмладак радити, памтити, и одушевљаваће се радом и великом српском идејом великог Србина, одличног свештеника, ретког родољуба, Нићифора Дучића.

Вечан ти спомен у српском племену, и лака ти српска земља, за коју си се свагда жртвовао, врли покојниче. Бог душу да ти прости и прими те у царство небесно! Чачак, 23. фебруара 1900. г.”⁶⁸

Поводом упокојења архимандрита Нићифора Дучића са свих страна стизали су телеграми. У једном од њих, др Лујо Кнез Војновић обраћа се председнику Српске краљевске академије, генералу Јовану Мишковићу:

„Дубровник, 7. марта 1900.

⁶⁸ Исто, 287.

Господине Пресједниче,

На повратку с једног путовања стиже ми овдје у Дубровник тужна вијест да је мој предобри пријатељ велезаслужни Архимандрит Дучић оставио овај свијет. Држим да се на никога не могу боље обратити да дадем одушка своме болу него ли на Вас, високо поштовани господине пресједниче, пошто је Кр. Академија Наука бројила славнога покојника у своје најзаслужније садругове. Угасио је се дакле тај племенити живот. Сишао је у гроб човјек који, родивши се на овијем нашијем српским јужним крајевима, бјеше загрлио у својој племенитој души цијело српско племе од Дунава до Јадранског Мора једнаком љубављу ишчекујући постојаним, угледним радом зору нашега народнога уједињења. Србија, за коју је он толико радио, губи у њему поузданог савјетника, проницаваог државника, јужно Српство губи Архимандритом Дучићем једног од његових најславнијих синова.

Молим Вас, господине предсједниче, да саопштите Кр. Академији ово моје жаловање.

Са најодличнијим поштовањем.

Ваш одани Др. Лујо Кнез Војновић.⁶⁹

ПОМЕН МНОГОТРУДЉИВОМ ДУХОВНИКУ, ВОЈВОДИ И ПИСЦУ

Приликом свечаног помена који је Српска краљевска академија давала просветном добротвору Нићифору Дучићу, архимандриту и академику, 22. априла 1901. године о њему и његовом раду поново је говорио академик Љубомир Јовановић:

„Кад данас Српска Краљевска Академија овим свечаним поменом слави једнога херцеговачкога сина... та земља, по развијеној националној свести синова свијих, без све сумње међу онијем крајевима српским који у том погледу стоје на челу осталима у српској отаџбини...

Тако је штампао збирке народних поскочица, приповедака, загонетака, пословица и народних јуначких песама. Од последњих је штампао и засебну књигу *Јуначки сјоменик, ијесме о најновијим ширско-црногорским бојевима*. На ово му се за време штампања јавило толико претплатника, да је одмах приредио и друго издање. Прибирао је и народне речи, тако да их је знатну збирку накупио. На пољу географском и етнографском имају Дучићева неколико чланка ('Народно предање о Никшићима', 'Колико има врела у Трескавици', 'Колашин у Херцеговини', 'Божић у Црној Гори') и већа монографија *Црна Гора*, која је не само у време своје појаве и дуго после била најбоља књига о тој земљи, него због потпуно оригиналнога посматрања и прибирања грађе остаје за увек један од најглавнијих извора за познање Црне Горе онога доба...

Можемо слободно рећи да је међу свима који на српском фолклору продужише Вуков рад, после Вука Врчевића и Милана Ђ. Милићевића, Дучић био најзнатнији радник. Али удаљен као усташа, од завичаја па, услед политичких прилика на Цетињу, и од Црне Горе, а живећи у Србији само у Београду стално, Дучић није имао могућности, као што су је имали Врчевић и Милићевић, да даље црпе грађу на народном врелу и да тако настави ову врсту свога рада.

Од записивања савремених догађаја, први је састав Дучићев: 'Бој на Граховцу' ('Орлић' за 1865.)... писао је 'Повјест о политичким сувременим догађајима у Херцеговини и Црној Гори', па је одатле штампао у 'Магазину' ('Магазин' за 1868. г., стр. 68 и *Књижевни радови*, књига трећа, стр. 193 и 217) одломак који је затим у својим скупљеним списима штампао под натписом: 'Бојеви у Крњицама'. Али доцније не наставља тај рад; он свега даје чланчић: 'Племе Зупци и војвода Лука

⁶⁹ Исто, 382.

Вукаловић'. Зашто је прекинуо то писање? – Не знамо. Штета је свакојачко...

Сродно је овом мемоарском записивању и оно што Дучић, нешто по казивањима старих људи, а нешто и по записима из књижевних и историјских старина, приповеда прошлост и описује савремено стање српских манастирима. Јер он није писао само оно првенче о свом постригу, него још о манастиру Житомишљићу у Херцеговини, о Врањини у Зети, о Морачи, па о Острогу у Брдима, о Хиландару у Светој Гори, о српском арханђеловском манастиру у Јерусалиму, о црквама у Кривој реци и у Кожетину, о српској црквеној општини и о цркви у Трсту. Ови су послови упутили покојнога Дучића да приђе понекад и српској археологији. Он описује, од српских старина: печат светога Саве, печат митрополије врањинске, двоглавога орла Немањина на чаши у Хиландару, двоглавога орла кнеза Лазара у Хиландару и Горњаку, крст архијепскопа Саве II.

Рано се почео Дучић бавити и књижевним старинама српским и рано их је почео исписивати, припремати за штампу и објављивати их; а стално живљење у Београду све га је више везивало за те и друге кабинетске студије. У својим издавачким пословима држао се Шафарикових, Миклошићевих и Даничићевих методолошких начела. Али није био по свом школовању стручан филолог, и ако је нешто слушао предавања Даничићева, као што нам сам каже. С тога ни у том раду његову није било увек довољно тачности и исправности научне, колико је тога било у људи спремних школовањем за тај посао. Свакојачко, кад се погледа како је тај рад Дучићев и како су то исто радили други неки (без школске спреме па неки баш и са спремом), кад се узме које нам је споменике књижевнога, културнога и политичкога рада српскога Дучић објављивао у својим списима, његове заслуге су знатне и велике. И дан данас, пошто су прошле деценије, пошто су се толики и наши и туђи књижевници враћали на иста врела са којих је и Дучић црпао своје радове – опет се много старих српских споменика могу употребити само из Дучићевих издања. Зато и остаје његова трајна заслуга што нам је приказао: 'крисовуље' на Цетињу, хронограф житомишљићски, крмчију морачку, савинску крмчију, савонски зборник, многобројне старине хиландарске, посланицу цариградскога патријарха Ђенадија II синајским калуђерима, словенске рукописе у народној библиотеци у Паризу, разне записе, три српске листине. Ово је не само у оно време имало велике вредности за науку српску, него ће без сумње и доцније вредети много из ове врсте Дучићева рада...

... Највише је радио на црквеној историји. Сем онога што је о томе већ спомињато, сем многобројних краћих и опширних места у његовим радовима о другим предметима, сем многобројних таквих расправљања у честим рефератима, ту су још: 'Запис у старој добрунској цркви', 'Епископије зетска и дабарска', 'Хумска православна епископија од 1220. до данас'. А најглавнији му је рад на овом пољу његова 'Историја српске православне цркве', а поред тога приступна академска беседа 'Свети Сава, српска црква и српска краљевина у XIII вијеку'...

Доста се и радо бавио историјско-топографским питањима, у многим од поменутих дела, па још у нарочитим чланцима 'Бока и Зета' и 'Добрушта'. При оваком расправљању помагала му је много аутопсија великог дела српских земаља. Обишао је Херцеговину, Црну Гору, био по Далмацији, по Војводини, по целој Србији, прешао и преко њене југозападне границе, био у Светој Гори. Може бити да је и то познање земље наше увећало ону љубав према Српству, као што је без сумње и само познавање прошлости увећало ту љубав према отаџбини и народу. Он им је миловао прошлост, садашњост и будућност. Он је бригу своју о тој будућности посведочио и завештањем које нам је и дало повода да се данас састанемо."⁷⁰

⁷⁰ Видети истоимену књижицу штампану у Београду 1901, 8–19

Архимандрит Нићифор Дучић написао је бројна историјска, филолошка и богословска дела (око 180 радова); оставио нам је значајне описе херцеговачких манастира: Дужи и Требиња – Тврдоша и Житомислића (посебно је објавио стари српски текст „Хронографа Житомишљихког”, који је касније понео са собом, данас му је непозната судбина), као и српског Арханђелског манастира у Јерусалиму, манастира Мораче (посебно писао о Крмчији морачкој учинивши да ово буде и једно од првих издања неког од преписа Крмчије светога Саве) и манастира Острога, а описивао је и старине у Савини и Врањини – већ смо споменули *Монографију Хиландара*. У више наврата писао је о Хумско-херцеговачкој епархији и њеним епископима, и о епископијама Зетској и Дабарској (први, с правом, тврди да је седиште првог зетског епископа у време светог Саве било на Превлаци, па се зато у своје време заложио и својим новцем одкупио Превлаку а онда је за исту суму уступио држави. Ранији власник му је продао по много већој цени од оне по којој је купио Превлаку...). Написао је и мање радове о Немањи, светом Сави, кнезу Лазару и другим личностима наше историје. Описао је Црну Гору и Боку и Зету, и бојеве на Граховцу 1875. и у Крњацима 1861. и 1862. године. Приказивао је и оцењивао бројне књиге (на српском и другим језицима) богословске, историјске, књижевне, па чак и песничке садржине. Своја мања и већа дела (која сва, свакако, нису исте научне и књижевне вредности, како је приметио још учени Слободан Јовановић – јер је био „даровити самоук”) објављивао је по тадашњим листовима и часописима (*Гиљфердинџов Зборник, Српско-далматински магазин, Војин, Орлић, Дубровник, Народни календар, Гласник СУД, Пастир, Србија, Млада Србадија, Застава, Српске новине, Источок, Српске илустриране новине, Видело, Словинац, Јавор, Рад ЈАЗУ, Стираринар, Стиражилово, Нова уставности, Обзор, Уставности, Годишњица Николе Чујића, Брајство, Бранич, Жича, Стирине, Хришћански весник, Весник Српске Цркве, Коло, Српска независности, Босанска вила, Босанско-херцеговачки источник, Дневни лист, Мале новине, Нови Требевић, Глас, Велики српски илустрирани календар Неретињанин, Србобран, Српска застава, Годишњак СКА, Зора, Српски глас, Трговински гласник, Бранково коло, Цариградски гласник*), а потом је, на предлог пријатеља, почео да их сабира и нека од њих штампао у 7 књига својих *Књижевних радова* 1891–1899. године. Део његових радова преведен је на руски, италијански и француски језик а и сам је преводио са руског (Б. Гејр, К. П. Побједоносцев) и француског језика (Вл. Гете, Милан Пироћанац – под псеудонимом Стеван Братинић); преводе је штампао у *Браничу*⁷¹.

ЗАДУЖБИНА АРХИМАНДРИТА НИЋИФОРА ДУЧИЋА

Будући да је провео цео живот служећи својој Цркви и своме народу, жарко је желео да се његов рад не заборави и да помогне књижевним радницима који ће се после њега појавити – зато је и Српској краљевској академији оставио Задужбину која носи његове име. Ево текста његовог Завештања⁷²:

„У име Оца и Сина и Светога Духа

Богу сам благодаран што ме је својом великом милошћу штитио да доживим садашњу старост. Па како сам све ближе к смрти, вољан сам да при здравој и чистој свијести својом руком напишем ово своје завјештање, ову своју последњу вољу и распоредим своју уштедњу и своје ствари, да мирно дочекам смрт, кад буде Богу угодно да ме позове из овога земаљскога привременога живота у небески и вечни.

⁷¹ Његову краћу биографију и готово комплетну библиографију објавио је недавно Д. Ј. Мартиновић, *Портрети* II, Цетиње 1987, 33–61.

⁷² *Весник Српске Цркве* 4/1900, 376–380.

I.

1. Нијесам никоме ништа дужан; а ко мени што дугује опраштам.
2. Своју уштеду у четрдесет акција Српске Народне Банке, које су у мојој каси; пет српских лозова првог зајма и пет српских дуванских лозова остављам Српској Краљевској Академији Наука под именом 'Фонд архимандрита Нићифора Дучића'.
3. Ако би Народна Банка затражила још нову уплату акција, власна је Академија продати те акције, прије уплате и новац предати Управи Фондова на интерес под горе споменутих натписом.
4. Лозове споменуте у 2. чл. задржаће Академија док у извлачењу не изиду. Улог или згодитке унијеће у тај мој фонд, као главницу.
5. Академија је власна утрошити сваке године три дијела интереса од мојега фонда а четврти ће дио редовно уносити у главницу мојега фонда ради умножавања докле год фонд постоји.
6. Моја је жеља да Академија награђује годишњијем интересом с три дијела (чл. 5.) расправу, или монографију или цијело дјело, из српске историје, политичке, војничке и црквене; а може и из српске филологије, ђеографије и етнографије уопће.
7. Академија ће одређивати темат за награду; одређиваће оцјењиваче према струци списа за награду. Садржина награђеног списа не смије никад бити политичке садржине. Ваља да је у њему чист и правилан српски језик и стил течан и одабран. Оцјењивачима ће Академија одређивати пристојну награду за труд из суме интереса.
8. Ако би досуђена награда за спис с наградом оцјењивачима била већа од суме једногодишњег интереса мојега фонда, Академија је власна спојити уједно двогодишњи интерес и измирити награду. У таквом случају неће расписивати нову награду за једну годину. Сваки чисти остатак од интереса уносиће се у главницу мојега фонда.
9. С временом када се умножи мој фонд, Академија је власна одређивати један дио интереса и на друге културне потребе у Српству мимо чл. 6.

II.

1. Остављам Српској Краљевској Академији Наука у властитост своје Књижевне Радове. Нико други осим ње нема права прештампавати ниједну моју књигу.
2. Књижарнице М. Стајића у Биограду и Арсе Пајевића у Новом Саду, које имају у продају од мојих Књижевнијех Радова, предаће новце од продатијех књига Академији, која ће их унијети у главницу мојега фонда.
3. Остављам своју слику од М. Мурата за Академијску галерију.

III.

1. Остављам цјелу своју књижницу Богословији у Биограду, у којој сам се учио, с тијем да се смјести у књижници и да тако свагда остане засебно пошто има своје сталеже. Нека буде на њој написано: Књижница архимандрита Нићифора Дучића, завјештао Биоградској Богословији.
2. Није допуштено да се дају књиге из те моје књижнице на читање ван Богословије.

IV.

1. Остављам Српском Народном Музеју у Биограду сва архимандритска одличја.
- Један напрсни златни крст с круном с најчистијим бриљантима и аметистима на златном ланцу, на сриједи Христова слика у емаљу а одзад на њему натпис: Архимандрит Нићифор Дучић.

Један напрсни крст на златном ланцу кабинетски с царском круном. Један напрсни сребрни крст на златном ланцу с горским камењима у средини око Христове слике турндази. Једну архијерејску митру с различнијем горским камењем.

2. Сва свјетска одличја:

Орден св. Саве првога реда с лентом; орден Таковска звијезда II реда; орден Таковски војнички с мачевима III реда; орден Милоша Великог III реда; орден Бијелога двоглагова орла IV реда; орден бугарски за Грађанске Заслуге I реда с лентом; орден руски св. Ане II и III реда; орден црногорски Данилов за независност III реда; медаље српске: златну и сребрну за храброст; медаљу Милоша Великог, златну медаљу за ревносну службу, златну споменицу и Гардијску споменицу. Медаље црногорске: сребрне: вјера, слобода за храброст; Граховску 1855. год. и за Јунаштво 1862.

3. Једну велику сребрну споменицу руске етнографске изложбе од 1867. год.

4. Једно златно перо у кутији спомен од д-р В. Богишића за грађу коју сам му давао из Херцеговине за његове правне радове.

Све дипломе на ордене, медаље и на чланства Академија и других ученијех и хуманитарнијех друштава у Србији и ван ње.

6. Оружје које сам имао у устанцима и ратовима за ослобођење и независност.

Једну турску сабљу са сребрнијем рукобраном и павтама; једну острагушу француску; једну острагушу англиску сниденове системе; једну спредњачу белгијску; један велики леворвер са слономом кости, којем је сломљен браник; комад турске гранате, када сам рањен у боју на Јавору 26. јула 1876. год.; један мали цепни леволвер и два турска пиштоља (кубуре); један сломљен од турске гранате у томе боју на Јавору.

Кад сам запљенио турскога коња у боју на Сувом Риту 24. јула 1876. г. ти су пиштољи били у кубурцима о ункашу и у собници српске главе.

7. Једно народно одјело, у коме сам војевао.

Све ове ствари желим да буду у једној групи у Музеју, ако је то могуће, а драгоцености да се затворе у касу са означењем у каталогу од кога су.

V.

Остављам сребрне иконе: Матере Божије, иверске, и св. Ђорђа цркви св. Саве на Савинцу.

VI.

1. Остављам златан часовник с монограмом кнеза Михајла III за спомен својему родичићу Владимиру А. Костантиновићу.

диплому.

2. Остављам часовник у црној боји на златном ланцу с мојим монографом, за спомен мојему синовцу Драгу Дучићу. И све ствари кућевне, на којима је мој монограф, албуме, портрете о зидовима и фотографије за спомен својему брату Васу Дучићу.

VII.

1. Друго покућанство и ствари на којима нема мојега имена и у подруму све што има, да се прода и новац унесе у своту за погребне и друге трошкове.

VIII.

Син сам српског народа: с њим сам заједно живио и цијелога својега живота радио за његов бољитак, па желим да ми се кости одмарају у српском опћем гробљу.

Да се купи за новце од готовине, која се на самрти нађе, зидана гробница на Новом гробљу, и да ме сахране у њој. Гробна ограда да буде проста од гвожђа у граниту српском. Плоча на гробу и крст да буду од српскога гранита. На крсту

натпис: Овдје почивају земаљски остатци архимандрита Нићифора Дучића; рођен у Херцеговини на Требишњици у селу Лугу 1832. год.; умро у Биограду.

IX.

Из готовине да се одвоје 500 динара и предаду Управи Фондова на интерес. Интересом ће се одржавати гробница у добром реду и поправљати кад устреба и давати сваке године 10 динара свештенику за задушницу на гробу на дан моје смрти.

Кад буде да се по закону плати турнус, платиће се од овога интереса и чинити оправке кад устреба.

Молим Академију да и овијем у IX. члану она рукује.

X.

Остављам манастиру Дужи у Херцеговини, гдје сам се почео учити и закалуђерио, 500 динара у злату; цркви св. Саве на Савинцу 100 дин.; братству богослова у Биограду 100 динара, Свештеничком Удружењу 100 дин., монашком удружењу у Србији 100 дин.; Друштву за сиротну децу 100 дин.; Друштву св. Саве у Србији 100 дин.; Опћинском одбору за биоградску сиротињу 1 000 дин.; цркви Мале Госпође у Лугу, на Требишњици, где сам рођен 100 дин.; српској школи у Требињу 100 дин.; манастиру Житомишљиху на Неретви у Херцеговини, гдје сам са својим другом, доцније митрополитом херцеговачким, Серафимом Перовићем установио духовну приправну школу за Херцеговину, 100 динара у злату; пјевач. друштву 'Српска Слога' у Дубровнику 100 динара у злату; српском пјевач. друштву 'Слога' у Сарајеву 100 динара у злату; друштву 'Братства' св. Саве у Карловцима 100 динара у злату.

У Биограду 1899. г. Архимандрит Н. Дучић

П. С. Ово ће се измирити из новца што ће ми припасти из масе поч. Гавре Дангубића. Дучић.”

Дучићева Задужбина постојала је до пред Други светски рат. Задужбина је издала ова дела:

Др Илија М. Јелић, „Васојевички закон од дванаест тачака”, Београд 1929. и Др Никола Радојчић, „О Тронушком родослову”, Београд 1931. године

Својом наградом Задужбина је почаствовала ова дела:

1902. г. *Из црквене историје Срба у Турској у XVIII и XIX веку*, Ивана Иванића и Пећки патријарх Јован и рад на покрету хришћана под Турцима од 1593–1614. г., Јована Н. Томића;

1903. г. *Ојис Пољанице и Клисуре*, Ристе Т. Николића;

1905. г. *Рајновање Војиновића са Дубровником (1358–1362)* Милоша Зечевића и Српско православно боко-кошорско владичанство, Дионисија Мирковића;

1907. г. *Акерманска конвенција закључена између Русије и Турске 25. септембра 1826. г.*, Гргура Јакшића;

1908. г. *Ужичка Црна Гора*, антропогеографска посматрања Љуб. Павловића;

1910. г. *Особине горњересавског говора*, Милоша Ивковића;

1922. г. *Купрешко, Вуковско, Равно и Гламачко Поље*, Б. Милојевића;

1923. г. *Пива и Пивљани*, Светозара Томића и *Средњовековна босанска црква била је православна*, Васе Глушца;

1924. г. *Смедеревско Подунавље и Јасеница*, Боривоја Дробњаковића;

1925. г. *Дијалекаш источне Херцеговине*, Данила Вушовића и *Преспа*, Ђ. Киселиновића;

1926. г. *Призренски протодијакон*, Петра Костића;

1927. г. *Тивови динарских оштрава* Боривоја Ж. Милојевића, *Космај* Боривоја Дробњаковића, *Војничка жуја у Босанској Крајини* Милана Корановића, *Негда-*

иње одолевање православних Срба муслиманима Симе Тројановића, *Крвна освети* и *умир у Црној Гори и северној Албанији Илије М. Јелића и Наше морске луке Славка Сиришћевића*;

1928. г. *Жича и Лазарица* Милоја Васића, *Српски православни народ и црква у Сарајеву у 17. и 18. вијеку* Владислава Скарића и *О Цинцарима, прилози ишћању постанка нове чаршије* Душана Ј. Поповића;

1929. г. *Трагом велике прошлости* Жарка Татића, *Српске основне школе у Војводини у XIX веку* Димитрија Кириловића и *Наше народне шаре* Радомира Казимировића;

1930. г. *Језик Петра Зоранића* Гојка Ружичића, *Гацке долине с околним пољима* Васе Бановића, *Улога и рад 19. пешад. Пука 1. позива у 1914. години* Добросави Ј. Миленковића и *Прилози проучавању Њеѓошева језика* Данила Вушовића;

1931. г. *Лиѓа народа. Њен постанак, уређење и рад* Ђуре Поповића, *Јован Хаџић (Милош Светић)* Милоша Кићовића, *Српско народно позориште* Димитрија Кириловића, *Споменица петстогодишњице смедеревског града десети* Ђурђа Бранковића *Пере* Ј. Поповића, *Духовни живот народа у Спироме Влаху око Ивањице* Радоја Ускоковића и *Наша народна песма у пољској књижевности* Крешимира Георгијевића;

1932. г. *Српско-турски рат 1912. г.* Милутина Д. Лазаревића, *Ђорђе Башић, дубровачки биограф XVIII века* Драгољуба Павловића, *Влада уставобраниоца 1842–1853. године* Драг. Страњаковића, *Језик Машије Анђуна Рељковића* Радомира Алексића, *О старословенским ирским придевима М. Ђорђића, Мухамед и Коран* Османа Нури Хаџића, *Вјерска слобода Хрватиа и Словенаца у Истори, Трсту и Горици* Франа Барбалића, *Новија хрватска комедија* Крешимира Георгијевића и *Модрича* Миленка С. Филиповића;

1933. г. *Српска војска и солунска офанзива* Милана Ђ. Недића, *Француско-српски односи за време првог устанка* Петра И. Поповића, *Топлица у прошлости* Миленка А. Марковића, *Постанак и развитак племена Васојевића* Радослава Вешовића, *Старост народног епског песничтва нашег* Драгутина Костића, *Хајдуци* Душана Ј. Поповића, *Перој, српско село у Истори* Франа Барбалића и *Јован Јовановић Змај* Васе Стајића;

1934. г. *Авињонске пале и српске земље* Миодрага Ал. Пурковића, *Помађаривање у бившој Угарској* Димитрија Кириловића, *Шумагиска дивизија 1. позива 1915. године* Добросави Ј. Миленковића, *Лов у Колашину* Митра Влаховића, *Српско-буџарски рат 1913. г.* Милутина Д. Лазаревића, *Просветно културни живот православних Срба у Призрену и његовој околини у XIX и почетком XX века* Петра Костића, *Црква кнеза Милоша у Крајујевицу* Радослава П. Марковића, *Народне игре* прва књига Љубице и Данице С. Јанковић, *Воденица на Дрини, Саобраћај на Дрини и Риболов на Дрини* Боривоја Дробњаковића;

1935. г. *Циклус Марка Краљевића* Николе Банашевића, *Нико Нодило* Виктора Новака, *Крајујевачка гимназија* Милана М. Николића, *Народна ношња у Мариову* Војислава С. Радовановића и *Моравска дивизија друго позива под мојом командом* Љубомира М. Милића;

1936. г. *Историја српског позоришта* Боривоја Стојковића и *Паншелејмон Живковић као далматински епископ* Љубе Влчића.

ВЕЧАН МУ СПОМЕН!

Пошто смо напред приложили мишљења разних људи из српског народа о Нићифору Дучићу, одлучили смо да на крају дамо мишљење хрватског историчара и председника Југословенске академије знаности и умјетности у Загребу

1896–1914. г., Тадије Смичикласа, које сведочи о величини личности архимандрита Нићифора Дучића:

„Дужност нам је сјетити се племенитога и вриједнога нашега друга, који је свому патничком народу различито служио и проповиједајући еванђеље и с мачем у руци на бојном пољу, и опет никада није престајао натјецати се с најбољим синовима свога народа на пољу народне науке и просвјете. Родио се 21. новембра 1832. године у Лугу на Требињшцици у Херцеговини од православних родитеља. Срећом је имао стрица архимандрита у самостану Дужи. Он га прими под своје окриље и узме га поучавати... Стриц га пошаље и у Биоград, да изучи тамо сву богословију...

Иза тога прими га Србија драговољно и пригрли га као свога рођенога сина...

’Јуначки споменик о најновијим турско-црногорским бојевима’ (1864) прва је књига овећа која носи његово име...

Дучић се никако није усудио о себи писати као сураднику повијести свога народа за ослобођење у Херцеговини. Да ли је то чедност, обзирност? А многе би био развеселио, да је себе и свој рад у том боју осликао. У његову ’Путовању по Црној гори’ непрестано се вијају из његове главе многе успомене. Мислио је био писати: ’Повијест о политичким савременим догађајима у Херцеговини и Црној гори’, али оста основа у глави. Само написа ’Бој на Граховцу’ и ’Бојеве у Крњицама’. И ту не видимо његове дичне војводске особе. Ову нам је празнину на жалост оставио неиспуњену. Када је други пут војевао, добро је учинио, да је своје војевање на танко објелоданио у већем дјелу: ’Борба добровољачкога кора ибарске војске 1876. и усташких чета јаворскога кора 1877–1878’. То није тек какова популарна повијест боја, већ прави извјештај војводе с много службених прилога. Ово је драгоцен материјал за повијест онога знаменитог рата, из кога је ускрснула ’краљевина’ Србија. Дучић је водио на бојно поље младу и врелу крв српскога народа. Он је увјерен, да је за хисторију посљедњег рата за независност Србије и с мачем у руци нешто допринио и да је допринио овим списом и хисторији тога знаменитог рата. Он није имао задаћу освајати, већ бранити Србију, па је то јуначки и овршио.

Напокон долазимо оној скупини рада Дучићева, гдје му душа гине за славном прошлости свога народа, гдје истражује самостално, гдје се помало диже у виши научни рад. Срце га је потезало, да најприје у својој ужој домовини испита хисторију главних самостана. Прва му је радња: *Монографија Тврдоша (Требиње) и Дужи*, који је штампао Хилфердинг у свом зборнику у Петрограду (1859). Дучић прије свега тражи стару традицију, а то за овај самостан и за све друге. Ове традиције откривају нам народно мишљење и бивају то драгоцености, што мање имаде других писмених извора. Што нађе Дучић писмених споменика, то их вјерно и точно приопћује. Овакве су радње: ’Монографија Житомишљића’, ’Врањина у Зети и крисовуље на Цетињу’, ’Хронограф Житомишљићски’, ’Бока и Зета’, ’Морача и Острог’, ’Крмчија морачка’, ’Добрушта’, ’Епископија зетска и дабарска’, ’Српски арханђелски манастир у Јерусалиму’, ’Словенски рукописи у народној библиотеци у Паризу’, ’Хумска православна епископија од г. 1220. – 1346., позније метрополија’, ’Св. Сава, српска црква и српска краљевина у XIII вијеку’, ’Старине хиландарске и монографија Хиландара’, ’Петров манастир у Требињу’. Описана је овдје већина самостана у Херцеговини и Црној гори, а у опће су приноси за цркву српску у овим странама. Нисам набројио ни све његове ситније радове ове врсте. Нису ни све ове расправе једнаке вриједности. Преписи старих извора ипак су сви поуздани. Што је приопћено о Хиландару, и ту је традицију радо састављао с хисторијом. Што је о том писао, то је сјајан израз његове неизречене љубави према свом

народу. Што је за најкраће вријеме смогао створити књигу о Хиландару боравећи ондје само 8 дана, тому се дивимо...

Дучић је био одликован са више редова, био је члан и много година предсједник српскога ученога друштва и члан српске и наше академије. Као човјек поштован од свих, који су га имали срећу познавати, стоји високо изнад већине својих савременика, које је и својим високим стасом готово све надмашивао. И старији људи и часници српски радо спомињу, да нису видјели угледнијега војводе, него што се приказивао Дучић у сјајном херцеговачком војводском одијелу пред фронтом своје војске. Мио и благ у разговору не јаким, али звонким гласом ублаживао је и мањему човјеку онај неки респект, који човјеку задаје необична висина. Што је за живота стекао, то је свому народу оставио у заклади, која носи његово име и уручена је српској академији. Сваки Хрват радо ће се спомињати његова друговања, па се спомиње и писац ових редака. Вјечна му успомена у српском и хрватском народу!⁷³

УМЕСТО ЗАКЉУЧКА – ЈУНАЧКИ СПОМЕНИК

Тешко можемо употпунити животопис архимандрита Нићифора Дучића. Он је овим речима покушао у једном писму да опише свој не баш дуги али многотрудни век: „И ја сам живио и живим за свој Српски народ. Читава својега живота борио сам се за ослобођење и уједињење Српскога народа: говорио сам, радио сам, писао сам за његову слободу, просвјету и његов напредак. Никад за личнијем наградама нијесам чезнуо; свакад ми је била најмилија награда и радост у срцу и души, кад сам ма какву корист могао учинити својему народу. Тешко бреме, које сам деценијама година носио на народње добро, почело ме је сатирати, особито ратови у Херцеговини, Црној Гори и Србији. Нешто то, нешто године старости, и нешто учестана болешљивост, пореметили су моје наде и сатрли су моје здравље. Али се радујем и тешим, кад видим да млађе и нове снаге приспијевају и раде у ономе правцу, у којем сам и ја радио и сада радим, колико могу...”⁷⁴

Желео бих да овај текст буде прва степеница у сусрету са архимандритом Нићифором Дучићем и да нас уведе у даље проучавање његове заоставштине, његових радова па ће нам тако бити јаснији његови поступци и његово делање.

Живот архимандрита Нићифора Дучића обележен је великим трудом и напором да се што боље припреми како би могао што боље послужити својој Цркви и своме народу. Његово учење започело је у његовој родној Херцеговини, наставило се у Београдској богословији и даље кроз цео његов, не тако дуги живот. Да би помогао и другима да се што боље припреме за монашки и свештенички позив, радио је на отварању богословских школа у Херцеговини и Црној Гори и у њима је службовао као професор, а у Србији је својим саветима помагао преуређење Београдске богословије. Својим бројним књигама покушавао је да код млађих нараштаја пробуди жељу да наставе његов труд на васпитању и образовању душе народа свим корисним знањима, да би тако умножили таланат који им је од Бога дат.

⁷³ Летопис ЈАЗУ за годину 1902, 17. свезак, Загреб 1903, 150–155, Некролози – Успомени Нићифора Дучића.

⁷⁴ Дучић – Милојку Веселиновићу, 31. децембра 1890, Београд, Рукописно одељење Народне библиотеке Србије Р 413/III/82.

Ignatije Marković

INSTEAD OF A CONCLUSION – HEROIC MONUMENT

We can hardly contribute to the biography of Archimandrite Nićifor Dučić. He tried, in a letter, to describe his life not so long but full of labour with the following words: “I have been living for my Serbian people, too. All my life I have been fighting for liberation and uniting the Serbian people: I have been speaking, working, writing for its freedom, education and progress. I have never yearned for personal rewards; my dearest reward and joy in my heart and my soul have always been when I have been able to do something useful for my people. A heavy burden, which I have been carrying for decades for the benefit of the nation, has started to distress me, especially the wars in Herzegovina, Montenegro and Serbia. Added by my age and sickliness, it has disturbed my hopes and ruined my health. But I am delighted and I console myself when I see that younger and new forces are coming and working in the same direction in which I have been working, as much as I can...”

I would like this text to be the first step in the meeting with Archimandrite Nićifor Dučić and to introduce us to further studying of his estate and his works, so that his acts and his activity will thus be clearer.

The life of Archimandrite Nićifor Dučić was marked by his hard toil and efforts to prepare as well as possible to serve his Church and his nation in the best way. His education began in his native Herzegovina, continued at the Theological School in Belgrade and further on through his whole life, which was not so long. In order to help others to prepare as well as possible for their calling of monks and priests, he worked on the opening of theological schools in Herzegovina and Montenegro, where he worked as a teacher, and in Serbia his advice helped in the rearrangement of the Theological School in Belgrade. By his numerous books, he tried to wake up a desire in young generations to continue his efforts on educating the soul of the nation with all useful knowledge in order to multiply the talent given to them by God.